

Hebr. I 21
hak-Kerem

הכרם

מכתב עתי לבני ישראל

יוצא לחדשים

לעניני ספרות ומדע.

מאה

משה שמעון הכהן אנטאקאלסקי

חוברת א

ווילנא

בדפוס של שרנא פייבל נארבער

שנת תרס"ו לפ"ק

ГАКЕРЕМЪ

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛЪ

Издаваемый Ш. АНТОКОЛЬСКИМЪ.

Выпускъ I.

ВИЛЬНА 1906.

Типографія Ф. Гарбера Завальная ул. д. № 2006.

מכתב להמו"ל

הדבר אשר עשית, אדוני המו"ל, כיום הזה לכרא ספר עתי יוצא לחדשים דבר נכבד ודבר בעתו הוא. רק חוק ואמץ ותחוקנה ידך ולא תרף מן הדבר הזה אשר ירית כעת אבן פנתו, כי ברכה בו, כי יש לו עתידות.

אתה ידעת את מצב הספרות העברית בימים האלה, כי ברע הוא, המצב הזה רעוע כל כך, עד כי רבים מחוכבי הספרות בלבם ונפשם עומדים כעת מלאי יאוש והתמרמרות הנפש וקוראים; אוי לנו שכך עלתה בימינו! ובאמת מי מלל עוד לפני איזה, שנים כי יבאו ימים קשים ומרים כאלה לספרותנו, אשר היתה או מלאה תשואות והמולה רבה? לא היה כמעט יום, אשר לא נכראה צורה חדשה לספרותנו; היום נולד מ"ע לימים ומחר לשבועות או לחדשים; היום נוסדה חברת מוציאי ספרים ומחר חברת מעתיקי ספרים. אמת הוא, כי מאת נבוני דבר לא נעלם גם בימים ההם, כי אין ההצטרפות בוראה את כל היצירות החדשות, כי אם ההתחרות. כי נפלאים דרכי עמנו בנדון הזה. יש אשר יעברו ימים רבים, ואין קול ואין קשב בספרותנו; אין ספרי עתים, אין דורש ואין מבקש לענינים העומדים על הפרק, כאלו אין לנו כל צרכים, אין כל תנועה וכל שאלה וכל ענין בחיינו לדרוש עליו, להפוך בו לברר אותו ולפתור אותו על ימין או על שמאל. והנה בא האחד והפריע את הדומיה אשר מסכיב, יצר ספר-עתי והתחיל דן ודורש בשאלות הזמן, והנה פתאום קול המולה וקול שאון וקול תנועה רבה. אחרי האחד בא השני והשלישי, ומלאה כל הארץ ענינים ושאלות ותשובות, ומריבות ופלפולים; במקום ששררה מנוחה גמורה, שם נשמע קול החיים סואן ברעש, וכל הרואה שואל את עצמו: מי ילד לנו את אלה פתאם? איפוא היו לפני ששה או עשרה ירחים? אם באמת כל חיינו מלאות שאלות וצרכים ושאיפות על כל גדותיהם, מדוע החשו הסופרים ההם עד עתה? אמנם מהותו של דבר היתה פשוטה מאד. בימי השקט והדממה החיים עשו את שלהם; שם בעמקי חיי העם, במקום שבני אדם עושים ויוצרים ועמלים וחושבים מחשבות ושמחים ומצטערים ודואגים ומפחדים ומקוים; במקום שההיסטוריא רוקמת ואורגת, ויוצרת גולמים וקורמת עליהם בשר וגידיים ועורקים ועצבים, שם נולד יצירות חדשות לענינים חדשים ושאלות חדשות גם כפנת החיים ההיא שאנו קוראים לה "חיי היהודים", ומכיון שיצא האחד להפוך בשאלות ההן ולהיות לכלי מבטא להעם ולברר ענינים הקרובים ללב העם בשעה זו, החל העם להקשיב לדבריו, ובלשון השוק קוראים לזה: החל העם לקנות את ספר העתי ולשלם בעדו בכסף מלא, ואחינו בני ישראל, די עליהם יחיו, אפילו אלה מהם, שלבם ער בכלל לכל ענין שיש בו משום רוח ופרנסה, גם הם, מפני שהמטבע אשר בכיסם מועטה ומצומצמה ועל הרוב באה להם מן החוץ ומפני שלא למדו תורת מסחר וקנין בכלל, אינם אוהבים לבקש דרכים חדשים, פן יכשלו בהם מכלי דעת מוצאים ומוכאים; אך בזמן שבא איש וסלל לו מסלה חדשה, מתחילים מטפסים אחריו ונדחקים ועולים ודוחקים איש רגלו רעהו ועל הרוב גורמים רעה לעצמם וגם לזה שמצא את הדרך. כנהוג שבצלם שעקרם ועקרתם ציאו מצוים בבני עניים, ואדם חי צער עמי רוב

ספרות

תוכן הענינים

- א. מכתב אל המו"ל מאת ד"ר ל. קאנמאר.
- ב. בנפל הרדמה (שיר) די מזיר.
- ג. גורת ביד של השמונאי בל האמנער.
- ד. כבית ובשרה המו"ל.
- ה. העדות המו"ל.
- ו. דעת וחשבון הרב פ' פינפער.
- ז. לקורות ישראל % הרב המו"ל.
- ח. משנתו של רבא המו"ל.
- ט. שתי אספות (ספור) זקין.

BRITISH LIBRARY
 BANCROFT HOUSE, CHANCERY LANE, LONDON, E.C. 4
 Acquired from the
 Library of the
 British Museum
 1906

יש לו בנים סביב לשלחנו, ואעפ"י שהשלחן איננו מלא ברכת ה', בכל זאת כל עני מפרנס בנו ובנותיו ולא יתנם לנוע ברעב; לתינוקות יחלצו שד, הקמנים יאכלו מכל הבא בידם. בני עשר ושתים עשרה כבר מרויחים בעצמם איזה פרוטה ופונדיון, וכה הולכת המשפחה ומתפרנסת לאט לאט. ולא תדע הרפת רעב. אמנם אם יבורך גבר עני שתלד לו עקרת ביתו שלשה בכרס אחד, מסופקני אם יקבל בסכר פנים יפות את ברכת המז"ט, בזמן שיקדמוהו בה יודעו ומכירו, שלשה ילדים בוכים יחד, שלש מיניקות בפעם אחת, אחרי כן שלשה מלמדים כאחד — תחת עול כזה ירבץ איש עני לבלי קום; ועל הרוב מבלתי יכלת לפרנס שלשה ילדים ולדאג לכלם, לא יוציאו כלם את שנתם. דבר פשוט כזה לא ידעו מולינו ועורכינו והיו מביאים עלינו ברכה מרובה פעם אחת; אנשים נלהבים שידיעתם את החיים מעטה מאהבתם את ספרות ישראל, שמחו ועלו וקראו: ברוך מחליף את הזמנים, ברוך מציב גבול אלמנה; ובעלי הנסיון עמדו כתמים ומתעצבים ואמרו בלבם: הרחמן הוא יקיים את הילדים האלה לאמנם לכנסת ישראל. כה הלכה ספרתנו הלך ועבר מצמצום לרוח, מעני לעשר, משפלות ועצלות — לשאון והמולה וענין רב, עד שבאה עתה למצב הדל והמדולדל הזה. מכל ספרי העתים אשר היו לנו נשאר רק מ"ע אחד; והוא מוציא את הקוראים העברים ידי חובתם לכל דבר, אין ספרים חדשים אין שואל, אין עונה, אין דורש ואין משיב.

והנה בנוגע אל העת האחרונה, אשר אנחנו חיים בה, יש סבות רבות, אשר הסבו את לב הקוראים מאחרי עניני הספרות. תנועת השחרור היא בלעה את הכל, את כחות הסופרים ואת מוחות הקוראים. אין לב פנוי עתה לבקש עניני ספרות וחקירות של חכמה. כל בתי מסחר הספרים מלאים, ספרים גדולים עם קמנים, יוצאים חדשים לבקרים כלם לבושי אדומים וכלם מתחיסים אל תנועת השחרור או עכ"פ מתהלכים סחור סחור סביב לה. גם הדברים אשר היו מושכים אליהם תמיד את לב בני הדור ונותנים ענין רב לסופרי הדור לענות בהם ימים רבים, גם הם או נשכחו כמת מלב, או יורדים מעל הבמה כמעט ביום עלותם עליה. אלו היה הקונקורדט בצרפת בטל בעת אחרת, היו סופרינו תוקעים ומריעים ותוקעים עליו ימים וירחים; אלמלי היה העניק איבסען, גאון דרמלורני אייראפא, שעקספיער דורנו, מת בתקופה אחרת, לא חדלו הסופרים לדבר עליו השכם ודבר שבועות וחדשים; עכשו הזכירנו את הדברים האלה כמעט כלאחר יד, בין ספור על אדות שוטר שהוכה ברחוב העיר וספור על אדות שוטר שהכה יהודי ברחוב אחר. כה היא דעת הקהל ברוסיה לעת כזאת בכלל, וכן היא גם בקרב אחינו בני ישראל היושבים בארצנו. אין אמר ואין דברים בלי נשמעו השמות: ריבולוציא ריאקציא, פונרום, קונסטוטוציא, דומא וכל יתר שמושי הפוליטיק בימים האלה. ומי יפנה כעת את דעתו ואת לבו לבגלה, כלומר לענינים שאין להם שייכות אל השאלה הגדולה והגורם הראשון העומדים על הפרק?

עוד סבה אחת הועילה הרבה להצער את כח הספרות העברית בימים האלה, סבה אשר אמנם אין להפרידה פרוד גמור מן הראשונה שכבר זכרנו, והיא: הספרות העתית הורגנית אשר נולדה והתפתחה ועשתה חיל, אף כי גם היא החלה מהרה לרדת במעלות אשר עלתה. מתוך שעניני ההוה, עניני השעה תפסו את המקום היותר חשוב בחיי העם, היה כמעט לדבר מובן מאליו כי לשון העם הרגילה תדחק את רגלי שפת הספרות ותירש את מקומה. אין איש קורא עברית, אשרי

לא יודה כי בעשרים השנים האחרונות התפתחה הלשון העברית במדה אשר לא היתה כמוה מן העת אשר חדלה להיות מדוברת בפי עם יושב בארצו ומדבר בלשונו, סופרי הדור, מוכן מאליו כי בטובים שבסופרים אני מדבר, הפיחו רוח חיים בשפה העתיקה הסירו את המליצות הנפוחות והריקות מתוך סגנונם, חדלו לדבר בכתיבים וחצאי כתיבים, כמו שהיו נהגים הסופרים לפנים, בין שהיו הכתיבים ההם במקומם או שלא במקומם, רק שעברו את השפה אל הרעיון, הכניסו בה ליח ולשד, ריך וענן, חוד ומעם, יופי ומדה, העשירוה בלשון המשנה והגמרא וסגלוה למחשבות הדור הזה והרגשותיו. אפס בכל אלה לא עשוה לשפה מדוברת, המסוגלה להכניס לתיבה בכל יום ויום מלים חדשות כנגד המושגים החדשים הנולדים חדשים לבקרים, לא עשוה לשפה חיה כפי המדבר, ניבעת כלי אמצעי ממקור רעיוני ובוראת לה בעצמה את המלים והניבים שהיא צריכה להם. אמת כי הורגן המדובר בפי העם גם הוא לא היה מסוגל לכתוב בו כל העולה על רוח איש חושב מחשבות, כי חסרו לו ביחוד המלים הנחוצות לברר מושגים מפשטים וגם חסרו לו אותו הטעם ואותו היופי שרק ספרות גדולה ומעבדה עשירה במקצועות שונים מסגלה להם; אבל בשביל כך הוא זרנון, כלימר שפה שיש בכחה וברשותה למשך אליה מלים משלש לשינות; עברית, רוסית ואשכנזית, ולקחת מהן את כל הנחויץ לה, ונוסף על כל הטעמים האלה עוד זה, כי בכל הרחבת ידיעת לשון עברית בקרב אחינו בארצנו, ידיעת הורגן עוד רחבה ממנה; ובימים האלה שהכל משתוקקים לדעת מעשי יום יום, אין לך כמעט בית שאין בו מ"ע, ואחרי שבעל הבית מבין על הרוב עברית וזרנגית ועקרת הבית — רק זרנון. הנה תחת שני מ"ע הם חותמים על האחד השוה לשניהם. נמצא שלהספרות העברית בכלל והוורגנאליסטיק בפרט באה כעת תקופת ירידה רבה. לא אחוש פה עתידות ולא אנסה להנבא על הימים הבאים, לאמר אם תחל עוד הפעם עת עליה לספרותנו, בזמן שתבא ארצנו אל המנוחה וחלפו ימי המבוכה וההתעוררות הגדולה, הבולעות את כל כחות העם וכל מחשבותיו; ומה גם כי אין יודע אחרי מתי נוכה לימים הטובים ההם ומה הן התמורות אשר תעבורנה עלינו עד בא התקופה המאושרה ההיא, אולם איך שיהיה, נחויץ לדאג לספרותנו לבל תזנח, לבל תשכח כמת מלב, לבל יכבה נחלתה גם בימי הרעה; עוד זאת נחויץ לדאג לעתידותיה בימים אשר נקוה להם, בימים אשר ישפיעו עלינו זכויות אורחים עם כל השנויים העלולים לבא לרגלי תמורה כזאת. לא להגיד מראש את העתידות באתי, כאמור למעלה, כי אם לגלות דעתי, כי בכל אופן צריכה ספרותנו להכין את עצמה לקראתם. בלי ספק נכונים לנו ימי המולה וענין רב וסכסוך דעות ומבוכת לבבות, כאשר ראינו בקרב אחינו באשכנז בראשית המאה שעברה והתקופה ההולכת אחריה. בימים ההם נורקה נבואה מפי הר"ר יו"ט ליפמאן צונץ, כי הענין האחד אשר יקום ויחיה ויעמד לארך ימים אחרי המבול ההוא, מבול של דעות ומבוכות, אשר הפיל רוח שכרון על אחינו באשכנז בעת ההיא הוא חכמת היהדות, כלומר החקירה בתורת היהדות וקורותיה ותקופות התפתחותה. דברי הימים הראו לדעת כי צדיק היה צונץ במשפטו. החקירה בחכמת היהדות הביאה ליהודי אשכנז תקופה חדשה שונה לגמרי מתקופת רחל לעווין ועדוארד גאנו שבה חוה צונץ את משאו ההוא על דבר היהדות ועתידותיה. החקירה בחכמת היהדות השיבה לב בנים רבים אל אבותם ואל אמם — אל היהדות. בלי ספק, מהלך היהדות באשכנז בשנות הארבעים

החמשים ותששים, גם הוא לא השביע רצון את כל הכתות והמפלגות, ואי אפשר היה להיות כזאת, במקום שיש כתות ומפלגות, שם יש דעות מחולקות אשר בשמן ידגלו הכתות והמפלגות ההן, ובמקום שיש דעות מחולקות, אין הדעת האחת והמחזיקים בה מוצאים קורת רוח בהדעה המתנגדת והנשבעים לדגלה. אבל במקום שיש דעות ומפלגות — שם יש חיים, יש עכ"פ דבקות בדעות ההן הפץ להלחם בעדן ולהביא גם קרבנות בשביל נצחונן. בעלי הריפורם ומתנגדיהן באשכנו רבו על דבר יסודות היהדות, ע"ד עקריה, משפטיה, רוחה ודרכיה, כלומר העמיקו בה, הוקירו וסודותיה, השתדלו לפרר עקריה, ואם אלה הרחיקו לכת לצד הנגוד, התקוממו אלה לעומתן, עכ"פ היתה היהדות לענין שאלה ואלה הרימו אותן על נס. ומה היתה היהדות בתקופה שאחרי הרמב"ם, או, כאשר יכנו אותה, תקופת ההמרה, בטרם יקומו חוקרי חכמת היהדות באשכנו? האורתודוכסים על פי שטתם — הכל, ולמתנגדיהם — אפס ואין. אלמלי היה רוח החיים נוטה לצד האורתודוכסיא, היתה יכולה לאמר: הנח לקוצים שיכלו מאליהם מן הכרם, אבל החיים היו נזימים לצד המתנגד, ועיני חובבי העם היו כלות לראות המונים המונים עוזבים את מחנה היהדות יום יום, והם, הבנים הנאמנים, שואלים את עצמם בלב מלא דאגה וריוג: מה תהי אחרית כל אלה? הנוחלה אבדה תקות היהדות חלילה באשכנו? סוף דבר מבלי כל גוזמא והפרזה נוכל להחליט, כי אם חזק רוח היהדות באשכנו כאמצע המאה שעברה ובמחציתה השניה, אם חדלה ההמרה בהמון ובמקומות רבים התעוררה גם אהבה אמיתית אל היהדות ואל כל מחמדיה, היתה לחקירת היהדות חלק גדול בהתמורה הזאת.

והנה גם אנחנו בארצנו חיים בעת בתקופה הדומה בפנים רבים לתקופת ההמרה באשכנו. הנני אומר, בפנים רבים, כי דמיון גמור אי אפשר למצוא בין שתי תקופות היסטוריות רחוקות זו מזו כמאה שנים בעת הזאת המחוללת שנויים ותמורות במהירות גדולה ונמרצה ובשתי ארצות שגם הן שונות זו מזו תכלית שנוי, אבל אם נעמוק שאלה: מה יהיו חיי היהודים ברוסיה אחר עבור ימי המבוכה (שאינן איש יודע כמה ימשכו?) או המענה יוכל להיות רק אחד, כי גם חיינו הפנימיים מן ההכרח שיקבלו צורה אחרת, כמדת ההשתנות אשר תעלה בחיי ארץ רוסיה בכלל וכי השנויים אשר יעלו בהם לא יהיו מסוג השנויים הגורמים לעניני הדת ולרוח הלאומי שיתחזקו ויוסיפו חיל.

ומדברינו אלה וזכרר מה נכבדה חקירת היהדות וחכמתה עלינו היום, אינו אומר בזה, כי היה תהיה לנו חכמת היהדות בימים האלה את אשר היתה לאחינו באשכנו בעת ההיא; ואיני נכנס בזה בפרטי התועלת אשר תוכל להביא לנו, כי ירבו הדברים והיו לחמר לא למאמר ולא לשנים, אבל בעצם התועלת אין להטיל ספק כמו שאין להטיל ספק בזה, לפי שכל חכמת היהדות היא בקרבנו כשדה לא עבר בו, דבריו האחרונים האלה אולי לא ימצאו חן בעיני האנשים, אשר הסכימו ללעג, להאנשים ולחקירותיהם, שרובן הכל ורעות רוח, פלפולים על דבר מחברים קדמונים שאינם כדאים לא הם ולא ספריהם לאבד כשבילם אפילו רגע אחד. באמת כך דרכם של סופרינו שחיו להתחסם אל העבודה הגדולה שעבדו חכמי אשכנו וחוקריה במקצוע היהדות, ובאותה שעה נשפחה מהם, כי לולא האנשים ההם לא היינו יודעים קורות היהדות והיהודים יתר מאשר ידעו אבותינו בימי הבינים, כלומר, כמעט לא היינו יודעים כלום, אם

נוכל להתפאר כי בימים האלה יודעים אנשים משכילים ממוצעים בקורות ימינו לכד הנוגע להן הרבה יתר מאשר ידעו במקצוע זה בימי הבינים מאורינו וגדולינו, מאורי הגולה בעינינו אחרים. אז עלינו לזכור, כי את הידענות הזאת הביאו לנו מלבד ר' עזריה דע-ראססי, חכמי הדור שלפנינו: ש"ר, צונץ, שר"ל, יאסמ, גרעטץ, יאָעל, הערצפּעלד ודומיהם. ואם היו בקרב חוקרי אשכנו אנשים אשר כל ימיהם השפיקו בקטנות, בחקירות שתועלתן אינה בולטת ואולי גם מושלת בספק, הנה חק הוא בכל עבודה שתהיה, במקום שיש גדולים, יש בינונים וקטנים. בכל אופן אנחנו, אחינו ויובשי רוסיה, עבדנו במקצוע זה רק מעט מועיר, רק מתי מספר של חכמים וחוקרים במקצוע היהדות קמו מקרבנו, ומספרם קל מאד לא לבד לעמת מספר אחינו בארצנו בכלל, כי אם לעמת מספר האנשים אשר יכלנו לקוות מהם, כי יבאו ויעבדו עבודה פוריה בשדה היהדות. אל נשכח, כי לפי שעה יודעי עברית, יודעי התלמוד וכו"כ שהוא אחד מיסודות חקירת היהדות המדעית, עוד רבים בתוכנו מבכל יתר הארצות, אמנם סבות רבות העבירו אותנו מן הדרך ההיא והלאה או לצדדים סבות שבטולן במקצת אינו תלוי בנו ובמקצת הוא בידנו ופרשותנו, והאחת היא חסרון ספר עתי מיוחד לחקירת היהדות, בשעה שהיו ספרי — עתנו ספרים פוללים בקרבם את כל עניני ספרותנו לא היתה רשות להם לצמצם את גבול פעולתם בחקירת היהדות וקורותיה בלבד, כי החיים ועניניהם תבעו את תפקידם והרעיון הגדול המונה בפתגם המשורר על "זכות הדור החי" הוא שהיה מכריע תמיד את הכף לצד עניני החיים, עכשיו ששאלות החיים יכולות לברא להם ספרי עתים מיוחדים באין מונע ומפריע. רשות בידך וחובה עליך, אדוני המול, ליחד את ספרהעתי היוצא על ידך רק לעניני ספרות ומדע. אין ספק כי ראשיתך על הדרך הזה יהיה קשה; אבל חזק ואמץ, השתדל נא להחזיק בעמך עד יבאו ימים טובים מאלה, עד יתאספו אליך חוקרי מדע ודורשי חכמת היהדות בקרבנו לתמך בימינך, וידעת כי עבודה גדולה עבדת את עמך וזכות רבים תהיה תלויה בך.

והנני וכו' ד"ר יהודא ליב קאנטאר.

בְּנֵפֶל תִּרְדְּמָה*

א.

הַיּוֹם הַגֵּה רַד, נְלִי הַשֶּׁקֶר יִרְעֶדוּ
וְאַרְצָה יִרְדוּ לְהַחֲתִיל בְּעַרְפֶּל.
רַק קִרְנֵי אוֹר עָרַב בְּיַפְיָן נִחְמְדוּ.

(* השיר הזה נכתב עיד בימי הרפי בשנת תרמ"ח, והוא תרגום הפשי מש"ר משירי של משורר צעיר אחד מן ווארהאפטי, אשר היה נדפס באחת מהוברות הוואסחאד לימים ההם. חד התונה העמוקה הממלאה את נפש העברי המשתתף בצרת עמו והד האהבה העזה לארץ אבותיו והתקוה הנעימה לעתיד ההולך ויוצא מכין חרוזי השיר הזה מוצא מסלות בלבכנו גם בעת, כמאז (לפני י"ח שנים) כן עתה עוד טרם נרפא מכאובנו וגם תקותנו עוד לא אבדה, וע"כ עוד לא עבר זמנו של השיר הזה גם היום.

בְּבָרָק נָתַתְּ וְהָרַן תִּבְטְנֶנָּה מִשְׁפָּל .
 רַק הִנֵּה מַכְפֵּיל גְּעָרֵיפִי הָעֵבִים .
 הַנִּפְצִים מִזֶּעַם , מִקּוֹלוֹת , מִבְּרָקִים ,
 יִתְרַצְצוּ , חֵישׁ יִדְאוּ עַל בְּנֵפֵי לְהָכִים .
 אֶל קְצוֹת הַשָּׁמַיִם , אֶל פְּאַתֵי שְׁחָקִים .
 קוֹר מִשִּׁיב נִפְשׁ מִסְכִּיב יִפּוּחַ
 וְרוּחַ צֶה טְהוֹר עִם רֵיחַ צוֹף פְּרָחִים
 אֶל נִפְשֵׁי יִנְהָרוּ עִם לְבֵי לִשׁוֹת ,
 לְהִשָּׁיב בִּי רוּחִי בְּשִׁמְחַת נִצְחִים ,
 לְהִשְׁקוֹת טַל נְבוֹרָה מִעֵט מִחַ עֲצֻמוֹתֵי
 מִסְפָּל עֲבוֹדָה מִכְבָּר בִּי יִכְבוֹשׁ ;
 לְהַסִּיר תִּרְהַמָּה מֵעַל מַחְשְׁבוֹתַי
 גְּלִיתָהוּ בִּי יִהְיוּ חֵיל הַמוֹנוֹת יִגְרָשׁוּ .
 מִחֲדָשׁ חֵיל הַמוֹנוֹת , לִי כִכָּר שֶׁנִּשְׁשָׁהוּ .
 בְּנִבְוֹר מֵאֵד נִזְרָא הַנֶּפֶל יִנַּע
 בְּיִתְקוּם נִרְדְּמוּ , בְּשָׁלוֹם יִבְטְחוּ ;
 וְשִׁקְטָה עַל אֶרֶץ כְּמוֹ קַסְמִים זֶרַע ,
 אִין קוֹל אֵף אִין קָשָׁב , מִפְּרָחַק אִין תְּמוּנָה ...
 וּבְנִפְשׁ מִיָּנוֹן וּפְחָדִים נִבְוֹכָה
 וּבְלֵב אִישׁ תְּרִישִׁית קִדְחַת מִתְלוֹנָה
 בֶּן בָּרַד כְּאֶלְמוֹן בְּדַמְמָה אֵלְכָה .
 וְשִׁנְתִּי נִדְדָה מִשִּׁנְיִי עֲבָרָה ;
 וּבְהִרְדַת מְהוּמָה הִלְכַת וְהוֹקָה
 דָּם עוֹרְקֵי בִי יִשְׁטֹף , בִּי יוֹרֵם בְּסַעְרָה ,
 יִתְפַּרֵץ הַחוּצָה כְּמוֹ נִפְשׁ שִׁקְקָה .
 חֵישׁ חֵישׁ אֶשָּׂא עֵינַי , מֵאֵד אִו תְּאֲרָנָה ,
 וּבִיָּנוֹן אֶבְיִטָה בְּעַמְקֵי מְרַחֲקִים ,
 מְרַחֲקֵי תַעֲלָמוֹת , קְצוֹת שְׁחָקִים תַּעֲבֹרְנָה .
 וּבִתְהַוֵּךְ נִפְשֵׁי לְמְרוֹמֵי הַשְּׁחָקִים
 עִם לְבֵי בָּיִם , בִּי מִיתְרִיו יִהְיִיוּ ,
 עִם לְבֵי כְּמוֹ הַלֵּךְ , עִם נִפְשֵׁי כְּמוֹ יַעוֹף .
 הוּא יַעוֹף אֵף יִדָּא לַיָּמִים יִאֲתִיוּ ,
 לַיָּמִים , פְּנִימוֹ עוֹד כְּסוּ בְצַעֲפֵי .
 וּיָנוֹן בִּי דוּמָם מִחֲדָשׁ יוֹלֵד ,
 וּבְלֵבִי יִתְבַּרֵּךְ כִּיִּם יָמִים יִתְעַרֵּר ,
 מִשֵּׁם מִיתְרֵי נִפְשֵׁי , כָּל־חֲלָקֵי בְחֵרֵד ,
 בְּאֶמְטָה בְּלֵאֵט אֵף יַעֲרֵד יַעֲרֵר ...

ב.

וְעֵינַי בְּדַמְמָה תִּרְדְּנָה בְּכַפִּי
 זֶאֲנָלִי דְמַעוֹתַי אִישׁ אַחִיו יִרְדְּפוּ .
 עַל חוֹרַת הַמְּנוֹת הַמְּכֻסָּה עַל לַחֵי
 בְּרַסְסֵי טַל אֲרוֹת עַל עֵלִים יִפּוּפוּ ,
 עַל עֵלִים נִבְלוּ , בְּכָבֵד כָּלוּ לְפָרַח .
 בֶּן אֲנָלִי דְמַעוֹתַי אֲוֹר זְהָרִם זֶרַח .
 וְלֵאזוֹר שְׁלוֹם עֵבֶר שְׂכִיבֵי נִפְשֵׁי הַלְבָּת
 יִצְדָּדָה רְבַע וּכְמוֹ כְּנֵה שְׁתֵּיִם .
 וּפְתֹאֵם תִּתְבַּל כְּמוֹ כְּלָה נִהְפַּכַת :
 יִתְחַלְחֵלוּ יִפְטוּ פְּנֵי נִבְהֵי שָׁמַיִם ,
 וְתִכְבַּלֵת רְקִיעַ כְּמוֹ הֵיתָה שְׁחַרְחֵרַת ,
 וְכִכְבֵּי הַשְּׁחָקִים פִּי שֶׁבַעַח נִדְלוּ
 בְּכִכָּבֵד כְּאֶקְדָּה בַחֲשָׁד יִהְלוּ ;
 הַתָּרִים יִקוּמוּ , עוֹ חֲנָרוֹ מִחֲנִרַת
 יִתְנַשְּׂאוּ וְלִכּוֹ אֵף יָמִים עֲבָרוּ ,
 יִרְצוּ , יִנוּסוּ , וּמַעֲיֵנִי חֲלָפוּ .
 וּמְקוֹם זְכוֹרֹן הַיָּיִם , דְּבַר יָמִים עֲבָרוּ ,
 מִשְׂאֵאוֹן כְּסָמוֹ וּפְנִימוֹ כּוֹ חָפוּ ,
 מְקוֹם אֶרֶץ הַחֲמֻדָּה הַיְפָּה הַיְקָרָה
 בְּיָנוֹן לְפָנַי הוּא נִצָּב הַפְּאָרָה .

ג.

כְּהוֹמַת פְּרָחִים עַל רִכְסֵי הַלְבָּנוֹן
 אֲרִזִּים מְרַחֲקֵי יִרְהִיבוּ עֵינַיִם ;
 עֲלִימוֹ לְפָרַח יִנְשָׂאוּ בְּעָנָן .
 יִסְבּוּ יַעֲפּוּ נִשְׂרֵי שָׁמַיִם .
 אֵלֶּה אֲרִזֵּי לְבָנוֹן כִּנְיֵד רוּחַ לַיֵּל
 נוֹעַ יִנוּעָה יִנְוְרוּ בְּחֵיל ;
 צְמִרְתָּם הַעֲבוּתָה רַעַד תִּרְעַד לְרִנְעִים
 וְקוֹל הַמְּמָה דָּקָה , כּוֹ נִפְשֵׁי עֲרֵבָה
 כְּמוֹ לַחֵשׁ הַשְּׁמִיעָה , יִכְבֹּתֵק שְׁפָתֵיכִי
 וּבְקַסָּם תֵּן חוֹ לִי כְּמוֹ אֵלֶּה דִּפְרָח :
 אֲרַח אֲרַח ! הַאֲמָנָם אֲרַעֵד ,
 אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוֹת קְדֻמוֹנוֹת ,
 אֶרֶץ כְּכָר רוּחָה מִדָּם חֲלָלֵךְ
 וְהֵאֱכַל וְהֵאֱכַל בְּפֹה מִלֵּא גִוִּיּוֹת , -

תהיא לא תצדד נפשך המרת,
האמנם לא תדמה לך לנגה עדנים
לסגרה עליה כי תופע נהרה
מהודך מדבר שממה מקרב אשמנים ?
האמנם במרם כול הרועה יריע
ותף צבאותך מרם ירעיד הרוח
לארץ נפלה ואין לנו מושנע
מאיש ברהות מות מישימון תפוח
בסופה פי תבא, בכנפיה שבר
הול בער פתגור כי נמצא בו קקרי?

ד.

והנה לפני : במדבר ערכות
בבקעה מפרק רב אורחות יפעו,
ועל הרים - המורים, אתונות לרכבות
ולרגלים גמלים גאות אבק ושאוי,
המונים המונים צעירים יגשו
ליערים תקנים כבירי הימים
מקול צלצל גרון וטיהמו ירעשו:
שם גרעו אלונים הגדולים הרמים,
ארוים ופלו ומפחות יקומו,
ועיני ירהיבו מגדלים יהומו.
בצביה נבהלה כאילת ההרים
גן ירוץ תהדו גיו ירק פרח
על פני עין חכללות ידוי מרעה עדרים
אור נגה יכפו חן חן בו זרה.
ולנגדי מהדש באור קיץ זרוח
בקול ענות גבורה קול שיר ומצלמים
תתנוסס עיר קדש ביפי זהב פרוים
מבינות להגלים יגעו שמים
וירתפו תלמלים ברות.

ה.

ומקום עמדה שמה על פתח ההרים
מישמרת הקדש בצל ליד חוון רוח,
היא חומת התיכל שרפהו ידוי זרים -
הקבשה קמישונים על שיח מרות.

אף שמיר ושיח מדמעות ירויון
מדמעות אנשים מר שמה יכדיון -
שם שנית יניה פסחר פחדיש
באורים יתנצץ יתעדד נפלאות,
יתעדד שם משפן ממישלת הקדש,
בית זבל ומכון שבת לאלהי צבאות.
ומחריש אתהלך שם ועצוב רוח
ובפתח התיכל פתעה גן באתי.
פגל ענו קמרת ירחף ברוח
ירחף יתאבד מפולי לקראתי
אף ירום על ראשי גם ישוב ישח
ובתודך לכו ישמפך ברום ניהוח.
נפתע מאלפי הנרות יבערו,
יפיו באור ברפת שלום בדממה
מקירות הפית מזהב נהדרו,
מיפי הפרכת בהרוץ הקמה
פרכת המסך מלפני הארון,
ארון צעצועים ופטורי ציץ פרחים,
ומכל-עמוד שיש באור שרם או קרן
ומפתמי פו מהור ומסגלות המלכים -
מנרות האלה כהדר יבערו
עיני בי כהו, סגורים הפיתי
ואור בעדי השף, עפעפי נסגרו,
וכמו איש פקדני או פתאם החלתי -
כי נפשי שמתני אני לא ידעתה -
וכרפי שחו וכלפי מועקה
ומצולה רתחת קול דמי ששמעתה
ואמונת אמן בנפשי הוצקה
אמונה שלמה הצכת להבות ;
ונפשי בתפלה עלי השתפכה
עד תונת בני הדר ותאות תלככות
ורנה ותפלה, באש קדש מדהת
עד יפתים דלקים אשפכה.

ו.

לא ידעה בי נפשי אל מי התפללתי,
מי שמע תהנוני? - מפני נפלאה:

לא איש או הייתי אך תונה נראה
 ולמרות כי הפצי בילתי .
 אך חשתי, כי כח מאד שניא ונעים
 בא ובה אל לבי שגבר אשו ככתה
 כי גרשה עצבת מפני שמחת פלאים
 ואור עדן נגדי כמו עיני ראתה .
 ואיקץ משנתי המתקה הנעימה
 מפלאות תקותי מקסם חיותי
 ותחת שמי תקלת מערנות אור פיתה
 לנה ככבים או גפשי ראיתי
 גלמודה בפדבר עזובה ושכולה ;
 אך חשתי עוד רפאות לפצעי כי רבו
 ונבורה תשתפך אל לבי בגדולה
 ועורקי משטף גיד כם לא ישכבו ;
 כי תקוה נשקפת, כי נתנה הם צופה,
 וכמו לי הו קורא יפול זה מה נעים
 קורא בעז לי למלאכת כפיים
 ולמלחמת עז תניפה .

ס' פטרבורג . ד' מגיד .

גזירת בית דין של השמונאי .

בבלי ע"ז ד' ל"ו ע"ב דכי אתא רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי גזרו
 ישראל הבא על העובדת כוכבים חייב משום נשג"א כי אתא רבין אמר משום נשג"ז כי
 גזרו בית דינו של חשמונאי ביאה אבל ייחוד לא וכו' וע"ש בפירש"י .
 ובפ"י רבינו חננאל שם : בית דין של חשמונאי גזרו הבא על העובדת כוכבים
 חייב משום נש"א פ"י נדה שפחה אשת איש וכו' (1) . לכל החוקר בקדמוניות

(1) בש"ס (ווילנא תרנ"ו) מניה המניה בגליון הגמרא בפ"י רבינו חננאל הנ"ל כוה"ל לכאורה
 צ"ל נשג"א נדה שפחה עובדת כוכבים זונה עכ"ל וראשית ט"ם בדבריו המניה וצ"ל נשג"א נדה שפחה
 עובדת עכו"ם אשת איש . ושנית לא ראה בשאלות פ' פנחס ס' קל"ד שהג"י שם כי אתא רב דימי
 אמר ב"ד של השמונאי גזרו הבא על הכותית חייב עליה משום נדה שפחה אשת איש . ומה נראה
 שגרסת רבינו חננאל כגרסת השאלות . ומחלוקת רב דימי ורבין כוה אם אסרו משום כותית או לא
 ע"ש בהעמק שאלה . ובר"ף סנהדרין פרק ט' ס' אלף מ"א ונרמזין בפרק אין מעמידין וכו' בית דינו
 של השמונאי גזרו הבא על הכותית בצנעה חייב עליה משום נש"א נדה שפחה אשת איש ואמרי
 לה משום נשכ"ו (בר"ף ד' סאבוניטה נשג"ז) נדה שפחה כותית זונה וכו' עכ"ל וכן הוא בפ' הרא"ש
 בסנהדרין פ"ט ס' ה' . והיה לפני הרי"ף בגוף הגמרא ע"ז הנ"ל שתי גרסאות , א) ג' השאלות
 והר"ה הנ"ל , וב) ג' הנ"ל שלפנינו באיזה שנוי . וקרוב לזה ג' הרמב"ם ה' אסורי ביאה פרק י"ב ה"ב
 ע"ש במגיד משנה בפרק אין מעמידין וכו' ב"ד של השמונאי גזרו ישראל הבא על הכותית חייב
 עליה משום נש"כ כ"ז וכו' ע"כ בגמרא לפי גרסת רבינו וכו' עכ"ל :

דמציה היתה לבטל את החטא ועון מכית ישראל : ולבאר להקהל שהעוברים על
 זה מחויבים משום נשג"א .

ובוודאי היו אז כהנים מכני ישראל שעברו על זה זוננו עם הנכריות במקדש .
 ועל זה אמר רבין שגזרו משום נשג"ז . והו שפירש"י שם : זונה שאם כהן הוא
 יש כאן משום לאו דזונה וכו' ע"ש .

ולהמאורע הזה בימי חשמונאים יש זכר במגלת תענית רק הנוסחאות משובשות
 לפנינו ועלתה בידנו כ"ה לברר הנוסחה הישרה :

וזה הלשון דמגלת תענית (וויניציא ש"ד) .

בעשרים ושלשה במרחשון איסתתר סוריגה מן עזרתה מפני שבנו גוים מקום
 בעזרה והיו מעמידין בתוכו אבנים טובות שהיו מונחות וכו' .

והדברים תמידים שבנו גוים מקום בעזרה, והיו מעמידין בתוכו אבנים טובות .
 מה הענין זה לזה? ומה זה אבנים טובות? חכמים רבים הרשו מה שדרשו ולא
 מצאו הפתרון :

אבל במגלת תענית הנדפסת מאת הרה"ח ראבי"ן נ"י בס' סדר החכמים חלק
 ב' צד 13 כתוב :

בעשרים ותלת למרחשון איסתתר סוריגה מן עזרתה (בכתב יד אחר : מן
 ית מירתא) מפני שבנו [שם] יוונים מקום (בעזרה) והיו מעמידין בתוכו [את הזונות
 וכשתקפה יד (בכתב יד אחר : וכשגברו) בית חשמונאי נמלוהו מהן (בכתב יד אחר :
 הוציאו משם) וסתרוהו ומצאו שם] אבנים טובות וכו' . (2)

(2) רבי מנשה גראסבערג הוציא לאור מחדש מגלת תענית (לכוב תרס"ו)
 עם מבוא גדול והערות וההוצאה הנ"ל לא מצא חן בעיני מכמה טעמים .

א) המו"ל לא הגיד לנו בדיוק מאיזה כתבי יד העתיק המגלה, רק בראש השער כתוב :
 מס' מגלת תענית מן תלמוד שנערי (?) בסדר חדש והוספות על פי כתבי יד ישנים
 וכו' . הלא מהראוי היה לו להגיד מאיזה כתב יד העתיק המגלה ומאין לקח
 ההוספות, למען מי שירצה יעיין בהכתבי יד ויובח אם המעתיק העתיק כראוי .
 וכן המנהג בכל העולם מבלי לכסות המקור . ב) עברתי על כל המגילה שהוציא
 לאור ר' מנשה הנ"ל ולא מצאתי בה נוסחאות חדשות רק כל הנוסחאות הנמצאות
 שם לקוחות מהספר סדר החכמים חלק ב' הנ"ל שהו"ל ראבי"ן בשנת 1895 ומדוע
 לא גלה ר"ג המקור? היה לו להגיד שהכתבי יד האלו כבר העתיק ראבי"ן והוא
 רמ"ג מוסיף עליהן מבוא והערות וכו' .

ועוד הוסיף חטא על פשע . הנה ראבי"ן כשהעתיק המג"ת מכתבי יד שונים
 הציג על כל מלה או מאמר סימן מיוחד למען ידע הקורא שבהמאמר נוסחאות
 שונות מכתבי יד שונים . למשל כשהציג ראבי"ן שני חצאי עגולות הוא סימן שכתב
 פארמא ליתא זה, ושני חצאי עגולות מרובעות הוא סימן שכן הוא רק בכ"י פארמא
 וכו' . אבל ר' מנשה הנ"ל לקח והעתיק המאמרים מס' סדר החכמים בלא שום
 סימן והערה ועי"ז ידמה הקורא שכל המאמר מצא בכתב יד אחד . והנה, מכשיל את
 הרבים . שלא נמצא ודינו בבית המדרש כי הרישא סותרת להסיפא? נקח לדוגמא
 המאמר ממגלת תענית שאנחנו עוסקים בה הנה בהוצאות ר"מ גראסבערג צד 44
 הגי' : מפני שבנו יוונים מקום בעזרה והיו מעמידים בתוכו את הזונות וכשתקפה יד

ישראל יפלא זה שלקבלת רב דימי ורבין שהביאו קבלת אבות מארץ ישראל אין זכרון בכל התלמוד ירושלמי? בירושלמי סנהדרין פ"ט הי"א (בד"ו) מדובר בענין זה ומקבלת רב דימי ורבין לא נזכר כלל. ועוד נפלא הלשון בית דינו של חשמונאים לאיזה בית דין של החשמונאים מכוון הקבלה? מדוע לא נזכר שם הנשיא ואב"ד? ולא מצינו דוגמתו במקום אחר שיהיה נזכר ב"ד של החשמונאים. ובכלל אין אנו יודעים מב"ד של החשמונאים בימי ממשלת המקבים. ועוד נפלא כי לא נמצא בספרי החשמונאים מפורש איזה זכרון מדבר הגזירה שזכרו רב דימי ורבין?

אנכי אדמה שהגזירה הנ"ל מב"ד של החשמונאים יצתה בראשית ממשלת המקבים שמצב כלל האומה היה עוד חלש ורפה והממשלה לא היתה עוד איתן בימי החשמונאים ואז בימי ראשית ממשלת יהודה המקבי היה בית דין של החשמונאים מהחסידים הנזכרים בספרי החשמונאים.

ממילא מובן כי לא היתה או בית דין קבוע ונשיא או אב"ד בראשו. כי לא היה אז שעה פנוי לזה.

מהחסידים הנ"ל ידענו מבטם שהיו נוהגים אסור להלחם בשבת (חשמונאים א' פ"ב) אף כי ידענו שהדין הנהוג מימי קדם במלחמת חיבה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, —

וזכר לדבר מהגזירה בימי יהודה המקבי נמצא בספר החשמונאים א'; אך בכל ההוצאות שהגיעו לידינו המקרה בטעות. גם בהוצאת האפאקריפון של הפראפעסאר ע. קוטש גם כן (Kautsch, Tübingen, 1900) הנוסח בטעות: וזה הלשון בספר חשמונאים (1. 4. 42) ויבחר (יהודה המקבי) מן הכהנים אשר לא הטמאו ואשר לא עזבו את ברית אלהיהם ויצום לטהר את המקדש ולהשליך את האבנים אשר נטמאו אל מקום טמא.

כל החכמים הערצפעלד, דירינבורג וגרעטץ ז"ל לא ידעו מה האבנים אשר נטמאו, מאין הנה האבנים?

מהאבנים מהמזבח הנטמא מדובר בספרי החשמונאים להלן. הפראפעסאר קוטש הנ"ל מתרגם. אונד שאפֿטען די גרייעלהאפטען סטייען אן איינען אינריינען ארט.

אבל בשריד ופליט מתרגום עברי ישן לספר הראשון מספרי החשמונאים שהו"ל הפראפעסאר ד. הוואלזאהן נ"י בספר קבץ על יד (ברלין תרנ"ו — נ"ז) צד II כתוב: ויבחר לו כהנים בלי מום החפצים בתורת ה' ויטהרו את ההיכל אשר טמאוהו באליליהם ובשיקוציהם ויוציאו את הנשים אשר נטמאו ממקום הטמא. והנה ידענו מספרי המודש (מלכים ב', כ"ג, ז') שבעת שטחר יאשיהו את המקדש כתוב: ויתן את בתי הקדשים אשר בבית ה' אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה.

וגם העראדאט (העתקת הפראפעסאר מיצענקא 1. 199) מספר שבבבל מנהג מכוער מאד שכל אשה מחויבת לזנות במקדש.

ומי שיקרא שם ספורי העראדאט יבין כוונת המקרא הנ"ל. ומוה נבין שהעיקר הנוסחא בספר החשמונאים הנ"ל ויוציאו את הנשים. שתכף כאשר התחילו לטהר את המקדש הוציאו את הנשים שהיו בבית המקדש. ועשו זה כמו שעשה יאשיהו. כי היונים אחוז במנהג הבבלים המכוער. ואתחלתא

בית חשמונאי נטלוהו מהן וסתרוהו ומצאו שם אבנים טובות וגזרו שיהיו מונחות עד היום הוזה וכו' והנה לקח את כל דברי הסדר החכמים ודלג על איזה שניים קלים ושם בספרו. וכל הרואה ישתומם הלא הרישא סותר להסיפא ואינו מכין בלל את הדברים אם נוסד החג על זה שגרשו הזונות או מחמת שמצאו האבנים טובות. אבל באמת לא שם רמ"ג את לבו להסימנים שבס' סדר החכמים שציין בסימנים מיוחדים מאיזה כת"י לקח הרישא ומאיזה כת"י לקח הסיפא.

ג) לא אבין למה לו לרמ"ג להדפיס מבוא גדול והערות רבות. הלא בכל דבריו אין בהן כמעט שום חדוש וקמחא טחינה טחן. ויש מקומות בהערותיו שנצרך להעביר עליהן את הקולמס כמו בצד 42 לא מצאתי עוד בש"ס שם דבית לוי רק במקום הזה. והאם לא ידע ממאמרם, ורמי דבית לוי אתנא דבי לוי". קדושין דבי לוי. כתובות דבי לוי וכדומה.

ובעת שאני רואה אנשים כאלו היושבים סמוך לבית עקד ספרים מפוראים כבריטיש מוזעאים בלונדון וכידם להעתיק משם ספרים יקרים מקדמוניו ותחת זה הנם מביאים הערות שדופות וקלות ומעלים גרה את אשר נשנה מכבר. בראותי זה לבי עלי דוי והנני משתומם וקורא באתרא דליעול וירקא וכו'. למשל לו העתיק רמ"ג את הספר יחוס תנאים ואמוראים שהוא ספר יקר מרב אשכנזי חי בדור אחר בעל התוס' ושנדפס ממנו עד עתה רק אות אחת. או לו העתיק שו"ת הראב"ה שנדפסו רק קצתן מאת הרב רח"ן דעמביצר ז"ל. או לו הביא לנו ההלכות מספר האשכול מהרב ר"א אב"ד שלא הספיק להדפיסו הרב בעל נחל אשכול או לו העתיק ספרי רב סעדיה אבן דאנון שכתב בקורות ישראל וכן הספר עיקרי התלמוד להרב בעל היוחסין. האם לא ברכי אותו כל ישראל בעד אוצרות כאלו ונס נחל שבר טוב בעוה"ז כי רבו בוודאי הקונים עליהם. ספרים כאלו ראוי להוציא לאור בלא שום שנויים מכפי שנמצאו בכתבי יד, ואפשר להאיר עליהם בהערות קטנות. או אפשר שלא להעיר כלל. לו חכמו המעתיקים והביאו לנו העתקות כאלו או נצדק עליהם המשל: טוב מעתיקים דברים מועילים וכו' —

גדולי הראשונים לא בזו את מלאכת העתקה. הנה ר' יוסף טוב עלם הראשון שהיה פוסק גדול עסק הרבה בהעתקות ספרים קדמונים: ומצינו הלכות גדולות כת"י של ריט"ע סדר תנאים ואמוראים כת"י ריט"ע ועוד ספרים. —

כן ראיתי זה לא כביר הספר סדר עולם הוצאות ר' ירוחם מאיר ליינער עם באורים והגאות מהגאון רי"ע והגר"א עם הגהות הערות ותקונים בשם מאיר עין (ווארשא תרס"ה). הנה יפה עשה המו"ל שהוציא לאור הגהות הגאונים הנ"ל להסדר עולם כי ההגהות אינן בנמצא ביד כל קורא. אבל למה הו"ל ההגהות הערות והתקונים הנ"ל? הלא רובן ככולן לקוחות הן מספרי על הסדר עולם שהוצאתי לאור בוויילנא בשנת תרנ"ז. והוא ליינער חושב בספרו צד 3 בין הוצאות הס"ע, בעיר ויילנא בשנת תרנ"ז ומי התיר לו לקנות במשיכה את הערותי מכלי דהזכיר את שמי אף פעם אחת? כן לא זכר את המבוא להסדר עולם שהוצאתי לאור בשנת תרנ"ד, וגם לא זכר את הוצאת הסדר עולם מניבוער בספר סדר החכמים. וכן לא זכר הוצאת הס"ע ע"י החי מארקס.

והאם מן היושר כן לשתות מים ולא להזכיר בשם אומרו. והמחבר הזה הוא מועד כי ראיתי בקונטרסו על הסדר הדורות גם שם השתמש בנוצות זרים.

מזה נראה שבעל מגלת תענית כוון להמאירע שבספר החשמונאים שביום שגרשו את הזונות מבית המקדש עשהו יום טוב. ובספר צידה לדרך (וזארשא תר"מ צד 283) הימים הכתובים במגלת תענית זכו בכ"ב במרחשון סתרי כותל אחד מהעזרה מפני שבנו שם עממין מקום והעמידו עליו את הזונות וכשתקפה יד מלכות בני השמונאי נטלוהו מהם זכו. —

בער ראטנער בוילנא.

והאדונים האלו כנראה סומכים על מה שמוכח באור זרוע ח"ג (בבא מציעא) סי' פ"ג בשם רב האי גאון (בענין מצא ספרים) כשם שאסור לקרות בו לכתחלה כך אסור לכתוב ממנו זכו וה"מ בכור אבל בחבר מותר לקרות בו ומותר לכתוב ממנו שלא ברשות ואפילו לכתחלה והוא שאין לו כיוצא בו; כך מצאתי בספר המקצעות עכ"ל אבל התנצלות קלושה היא!

בבית ובשדה.

ארץ אבותינו אף שהיתה לפי ערך מקומה בים התיכון כצור וצדון, וכן קרבתה אל לשון ים סוף בחוף אילות ועציון גבר, הדרך הסלול מאז להולכי הודו דרך מיצר סועץ, טרם מצא פאסקאדע-גאמא הפורטיגוזי את דרך החדש, לסבב כל חלק אפריקא דרך חפי מצר התקוה הטובה וגם עתה ים סוף נכבד מאד למסחר לפני הכריסטאנים אשר בהודו מורחית, בכל זאת לא הוציאו בני עמנו תועלת גדולה ממסחר הים, רק עשו מלאכתם בשדה, והתרחקו מן משא ומתן בסחורה וקנין, ואף בימי שלמה אשר באמת התחיל לעורר את לבב העם אל התועלת אשר תצא לו ממסחר הים, ככתוב בקהלת (י"א א') שלא לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" גם אז לא נשתאו בני ישראל לשכניהם הצורים והצדונים בפינה זאת, ושלמה בעצמו אמר, וחגור נתנה לכנעני" כלומר הכנענים (פעניצער) לקחו סחורתם של אנשי ארץ ישראל ויהודה להובילם לארצות אחרות אשר מצאו בה חפץ. —

וככה התנהגו בני עמנו במשך ימי בית שני אחרי שובם מן הגולה גם אז המסחר לא היה נפרץ בין בני עמנו, וז"ל יוסף בן מתתיהו נגד המלשין אפיאן (ח"א ריש סי' י"ב): אנחנו בני ישראל יושבים בארץ אשר אינה קרובה ביותר אל הים ואין לנו עוסקים במסחר, ולכן החיבור אשר בינינו ובין עמים אחרים רק מעט הוא, אולם ארצנו ארץ מבורכת ואדמתה נעבדה מאתנו בשקידה יתירה, וכל מגמתנו ביחוד לגדל ולחנך את בנינו בדרך הישר והטוב ובשמירת דתנו (עיי' עטרת צבי להגרצה"ח ז"ל וע"מ להגש"ר ז"ל) (א) — והנוסע האנגלי מוידרעל והנוסע בעלאן הצרפתי כתבו לזכרון בספר מאשר פעלו אבותינו בעבודתם בשדה (הכרמל ש"ד

(א) בוסן המשנה הוה שמינה ארעא טובא (תוי"ט פ"ג מ"ז), ועיין ב"ם (ק"ה ב') בשני דרכי יותנן הוה שמינה ארעא, בשני דרכי אמי הוה כתישה ארעא, ועיין סנהדרין (כ"ו) בתוס' ד"ה משרבו שכתבו: בשעת נזירה שגורו סם אקרקעות, והעניינים שאין להם מה יפרענו, היו מתים בתפיסת המלך.

תר"כ צד 31 וכבר כתב פ' פיליפפזאהן על עסקי האכרים משאם ומתנם אז — (א) גם רועי מקנה היו בני עמינו, וכמה דינים יש במשניות, שנוסדו רק על סרעה בהמות, גם היו בהם אנשי מקנה הנוסעים למקום עם בהמתם (בעדו= אינען) ונקראים יושבי צריפין עיין עירובין (נ"ה) ונזכר עוד אהלי ערביאים אצל ישראל סוף אהלות, וסוכת צריפין" (עיי' ע"מ שם) ובפ"צ צד 42 כתוב: מה שנוכר כלים (פ"ט מ"י) וזהו תנורו של בן דינאי כיו הכונה אל אותם הנוסעים בעדר (בעדואינען).

ואולם בני עמנו אז בידם האחת אחוז את ומחרישה ובידם השנית אחוז במלאכה, ועשו מלאכתם בבית ובשדה ועל איזה אופן עשו מלאכתם, ושמות המלאכות המנויים במשנה ונמרא, יבא פה במשנה במאמרנו בעו"ה.

ההורש היו חורשין בבקר (שביעית פ"א מ"ה).

ללי המחרישה א) העול (המסבב לצואר הבהמה) ב) הקטרב (שני עצים יש, מצד זה מן העול, ומצד זה מן העול, והן נקובים, ומכניסים בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב) ג) הכנפים (הם שני קצות של קטרב והם של ברזל). ד) עין (בגד של צמר או עור או שק שכורכים על צואר בהמה ודומה לעין והעול עליו) ה) הברזל שתחת צוארי בהמה (כמין טס ברזל כפוף כמרוכב שמשוימן על צואר הבהמה בין העול להצואר, להגן צוארה שלא ידחקנו העול). ו) הסומך (יש באמצע העול כמין טבעת גדולה, ובו נכנס ראש המחרישה). ז) המחגר (הוא חגור ממתכות שמסבב לבהמה). ח) התמחיות (הוא קערורית העגלה בעצמה). ט) הענבל (הוא כמין קורנס קמן שתלוי תוך חלל הפעמון שמחובר ג"כ בהעול). (כלים פי"ד מ"ד).

י) עבות (הוא המוט שקצוהו האי מחובר בעגלת המחרישה, וקצוהו השני קושרין בצד העול שבצואר הבהמה). י"א) עין של מתכת (טבעת מתכות שמחוברת בהמחרישה לתקוע בה המוט). י"ב) הרחב (עץ עשוי בדמות חרב שתופס בה החורש). י"ג) ביצול (עץ שתופס אותו החורש בידו ובו מטה המחרישה לכל צד שירצה): י"ד) דקר (כמין יתד של ברזל לחפור בו את הקרקע). ט"ז) קנקן (יתד המחרישה). ט"ח) לח"ן (הם כ"ו עצים כעין כ"ו דפים שמחוברין מזה ומזה להעגלה). י"ט) ער"ין (עץ המחובר במחרישה, כדי שישבר ויפרפר הגושים אחר שנעקרו). י"ח) בורך (אחורי עגלת המחרישה היו כלי ובו כי קבול לזרעונים

(א) וגם בהורותם בארצות ככל, פרס, ערב, מצרים, ברבריא, וספרד, גם שם עבדו את האדמה ויורעו שדות וישעו כרמים (הכרמל שם). ולפי סופרי הדורות כעת כאו שלוחי היהודים בפולין שנת 898 אל העיר גנעזין עיר מושב דוכס פולין לבקש מנוח ומפלט לבני ישראל בארצו, בקשו כי יותן להם אתוזה במדינת פולין להנחילם נחלה רחבת ידים לעבוד עבודת האדמה ולתת להם לעשות בכל מלאכה.

(ב) הר"ר כתב בשבת (פי"ז מ"ד) שהוא כלי גדול העשוי כסכין שיו עושין חריץ של תלם המענה וקפיד עלי' וסיתר מקום שלא יתקלקל במלאכה אחרת עו"ש.

ונקב קמן הי' בשולי כלי זה והורעים שבתוכו נופלין לתוך הקרקע שנחרש). (שם פכ"א מ"ב, שביעית פ"ה מ"ו, ב"מ פ"ו מ"ד). (א).
 הקו אשר יקוה אותו המחרישה על אורך השדה נקרא, "מענה" (אהלות פ"ז מ"א). הר שחורו זקוף ואין בקר בכליו יכולין לעבור שם חופרין אותו מקום בידו אדם, "במעדר" (פאה פ"ב מ"ב). להמעדר הי' ראש אחד חד לחפור, והבי גם ועב לכתוש בו הצורות, ולדעת התפארת ישראל הי' נקרא גם כן, "חרחור" והי' גם איון לחרחור שתוחבין בו הקתא, ונקרא, "מקופו" (כלים פ"ג מ"ב ר"ג). עוד הי' להם מקל שבראשו תקוע כעין מחט הנקרא, "דרבן", ובו מלמד ומורה הבקר לחרישה, ובפסוק נקרא, "ממד הבקר" ובמשנה, "מרדע"; והאכר עובר בשדה בחרשו עם בקריו, והמקל הלו על כתיפו (אהלות פט"ו מ"א).

הזורע והנוטע.

יש שזורעין את התבואה ביד ונקרא, "מפולת יד". ויש שנותנין הזרע בעגלה מנוקבת, ומוליכין השורים את העגלה על המחרישה, והזרע הוא נופל והולך. ונקרא, "מפולת שורים" (ב"מ ק"ה ב' ערכין כ"ה).
 (א) מאבקין (שרשים המגולים יכסום באבק). (ב) מבריכין, כופף ראש הזמורה וטומנה בארץ. (ג) מדל בזתים וזנפים ובצלים (שולף מבין הנורעים רצופים). (ד) מזבלין (מיסמעין). (ה) מזהמין (ימשח את האילן בדבר שריחו רע להמית את התולעים). (ו) מונב בנפנים (מקמע זנבות הגפנים, כדי שיעבה הגזע, וזמורדין (ממעים ענפים שרכו. (ח) מחפה בעפר (במקום הבקיע, ומשכיח האילן). (ט) מיבלין (אילן שגדל בו יבלת יחתך אותו). (י) פורכין (פורכו במטילת להגינין פחמה וצינה). (יא) מכמן (פירות שלא נתבשלו באילן טומנם בארץ והן מתבשלין). (יב) מכסחין (חותכין העליון של האורז). (יג) משקין שופך מים בראש האילן ויורד על הגזע. ומשקין שדה שצמאה למים). (יד) מנכש (תולש העשבים הרעים). (טו) מנקבים (שירדו הגשמים לעובי הפרי). (טז) מסקלין (מסירין האבנים מן השדות). (יז) סכין (תאינים רכות סכין בשמן במחוכר). (יח) מעשנין (יעשן תחת האילן להמית את התולעים). (יט) עושין עוגיות לגפנים (גומות סביב לגפן, כדי שיוזכנסו

(א) עיין בתפארת ישראל אהלות (פ"ז מ"א) שכתב כביאורו הנקרא יכין, וז"ל: מנהגן היה ככמה מיני זרעים, לחרוש ולזרוע ביחד, דהיינו שבעגלת המחרישה היה בית קבול אחורי הקנקן, וקנקן הוא יתד הברזל שחופר הארץ והב"ק שאחריו נקרא בערך, ונותן גרעיני הזרע תוך הבורך, ובשיתנועע העגלה בעת חרושו, יתגלגלו ויצאו הגרעינים אחת אחת מתוך הנקב, שבקרקעית הבורך ויפלו לתוך העפר שנחפר מהקנקן, ולבסוף כשיתמעטו הגרעינים תוך הבורך לא יפלו הרבה גרעינים תוכפים.
 (ב) — לאורו לא נמצא ובר ככתבי הקדש, כי האורז לא נראה במערב אז, עד ימי אלכסנדר המקדוני, אבל אחרי כן כאשר נתודע, זרעו אותו בארץ יהודה, והיה שונה במראהו מאוד חז"ל (דמאי פ"ב מ"א) (עיין האסיף תרמ"ה צד 84).

שם הגשמים). (כ) עושין להם בתים (סוכה ע"ג האילן לשונרו כצינה לגשמים יתירים או מסערה). (כא) מפסלין (מסיר הפסולת מהאילן). (כב) מפרקין (אם העלים כבדים על האילן יפרק אותם ויקל משאם. כג) בקרקמין (כורת הענפים היבשים). (כ"ד) קוטמין (כאשר יתן אפר על הערשים מלמעלה יגדלו פירות טובים). (כ"ה) מרכיבין (מרכיב ענף מאילן לאילן אחר שהוא מינו). (פאה פ"ג מ"ג, ושם פ"ז מ"ה, שביעית פ"ב ופ"ד, מעשרות פ"ג מ"ג, ושם פ"ד מ"א, מ"ק פ"א מ"א). והסמ"ע בחי"מ סי' ר"ג סק"ז כתב: שאין יכול לבדו לחרשה ולזרעה ולקצור ולדוש ולהזכיר ושאר מלאכות עבודת פרך דגידולי קרקע, וצריכים בני ביתו לעזרו, כו', משא"כ בעסקו בשאר רווחים כו'.

הערות והארות.

(א) מצינו לרבותנו ז"ל שאמרו, "מעשה רב" (כ"ב ק"ל ב'). כשמורין לעשות מעשה או יש לכבוך ולעשותו. ובמשנה דראשונה בש"ס אמרו מעשה ובאו בניו של רבן גמליאל מבית המשתה, אמרו לו לא קרינו את שמע כו' — וכן מצינו במשנה עשרה פעמים, "הלכה למעשה" ברבן גמליאל, ברכות (פ"א מ"א), שם (פ"ב מ"ה), פאה (פ"ו מ"ו), שבת (פמ"ז מ"ח), עירובין (פ"ד מ"א), פסחים (פ"ז מ"ב), סוכה (פ"ב מ"א), ביצה (פ"ג מ"ג מ"ב), גיטין (פ"א מ"ה), כלים (פ"ה מ"ד) ובדרך למודי ראיתי כי הובא במשנה, לערך שמונים פעמים, "מעשה להלכה" ואעיר. בב"ב שם מצינו שרבי יוחנן אמר, לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה, ור' יוחנן לשיטתו אויל שאמר גיטין (י"ט ל"ז), וכי מפני שאנו מדמין (מאמר לבנו להחמיר) נעשה מעשה? יעו"ש. עוד ראיתי כי במשנה מצינו פ"ט פעמים, "זה הכלל", י"ב פעמים כס' זרעים, י"ט פעמים כס' מועד, ו' פעמים כס' נשים, י"ד פעמים כס' נזיקין, ח"י פעמים כס' קדשים, י"ט פעמים כס' טהרות, עוד ראיתי כי מספר מאמריהם של בית שמאי, ובית הלל, בכלל הם שלש מאות ויששה עשר, וכן מצאתי כן בס' דור ודורשיו ח"א צד 179. ועפ"ז יובן לנו משנה אחרונה שבש"ס, שלפי דעת רב עמרם, הובא בתוס' סוכה דף (ג), בששה מקומות הלכה כב"ש, ונשארו שלש מאות ועשר מאמרים שהלכה כב"ה, ולכן אחרי שסיים המשנה, בסוף שיתא סדרי משנה פלוגתא אחרונה של ב"ש וב"ה, "חלות דבש מאימתי מיטמאות משום משקה כש"א כו' ב"ה אומר כו', באו חז"ל תיכף אחר פלוגתא זו ואמרו: אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות. —
 (ב) עירובין (דף פ"ה) לימא מסייע לי כופין אותו לעשות לחי וקורה למכוי שאני התם דליכא מחיצות, ל"א מצד שאני מפרשי הש"ס עמדו על סוגית הגמ' הלזו, להגיד ביאור ופרוש להאי לישנא אחרנא מצד שאני המשולל הכנה למאד, וגדולי וגאונים עמנו לא מצאו ליישבו רק ברוב לחץ ודחק עיין עליהם — האמת תורה דרכה דמ"ס נפל בגמ' ותחת ל"א מצד שאני, צ"ל ל"א, "מצד דק"ו" שאני, וכ"ה מפורש בירושלמי עירובין שם (פ"ו ה"ד) יעו"ש —
 (ג) שם דף (צ"א א') וכן אמר ר' יוחנן מי לחשף בין שלא עירבו מתקף

לה רב חסדא לשמואל ולר"י יאמרו שני כלים בחצר אחת זה מותר וזה אסור כו'. יעו"ש ברש"י ז"ל שכתב: מי לחשך לא גרסינן, והתוס' כתבו ואית דגרסי מלחשך כתיבה אחת ומפרשי שנוולד מלחש עכ"ל. האמת תורה דרכה והוא גירסת ופירושי העיטור בהלכות מילה ז"ל: ומס' לן דס"י הוא הגירסא שלא ישעה כהוא דגישין דף (י"ח) מתקיף לה ר' נתן בר הושעיה ולשמואל יאמרו שתי נשים בחצר א' זו אסורה וזו מותרת, ומשום דגרסינן התם מתקיף לה רב נתן וכהא מתקיף לה רב חסדא שני כלים יאמרו שני כלים בחצר אחת זה מותר וזה אסור. משום הכי מנח סימנא, ומ"ס הוא ונכתב בספרים, עכ"ל. ונראה פשוט דהתיבה "מלחשך" לפירוש העיטור, הוא ר"ת "מתקיף לה רב חסדא שני כלים" והדקדוקי סופרים לא העיר מגירסת ופי' העיטור, ויש לי להוסיף דלכן מנח סימנא על מימרא "רב חסדא" לפי שמצינו בעירוכין שם (נ"ד ב') אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנין.

ד) פסחים (ה' א') דבי רבי ישמעאל תנא מצינו י"ד שנקרא ראשון שנאמר "בראשון בארבעה עשר יום לחדש". המבקרים העירו בזה: שדבי רבי ישמעאל לא השניחו לאשר תרגם הארמי, "בראשון", בניסן" ופירש בראשון כחדש הראשון ולא מצינו אפוא בזה שו"ד נקרא ראשון, עיין בשדה ארם להר"י רייפמאן צד 20, והרב הגדול ברוך הלוי עפשטיין בספרו "תורה תמימה" צד 92 אות קכ"ה כתב: והרא"י הזאת היא רק אסמכתא כי פשוטו של קרא הכונה בראשון בחדש הראשון. עכ"ל. האמת תורה דרכה דהמציין בגמ' שם, "בראשון בארבעה עשר יום לחדש" שמות י"ב י"ח, טעה, והטעה את החכמים הנ"ל, כי באמת הפסוק בתורה, הכונה בראשון בחדש הראשון, וכמו שתרגם הארמי בזה, אך הגמ' דריש הפסוק דיוחזקאל (מ"ה כ"א) דשם כתוב, "בראשון בארבעה עשר יום לחדש" ומקודם לזה אמר הנביא, כה אמר ד' אלקים בראשון באחד לחדש וגו', והאי בראשון בחדש הראשון, ואח"כ אמר הנביא, "וכן תעשה בשבעה בחדש" ולא כתיב באיזה חדש, שממילא מובן שהוא בחדש הראשון, והוא בניסן, שבניסן עסקין, ואחר פסוק זה כתוב: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש" והרגישו בזה דבי ר' ישמעאל שתיבת "בראשון" מיותר היא כאן, שמעצמו מובן דקאי על בראשון, והוא ניסן, דבחדש ניסן קמירי כל הענין שם, ולכן שפיר דרשו דהאי "בראשון" בא לרמוז דו"ד נקרא ראשון.

ה) שם (ק"ח) ברש"י ז"ל ד"ה ארבע כוסות, שלשה כנגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק זה וכוס פרעה בידו וגו', ורביעי ברכת המזון עכ"ל. האמת תורה דרכה דמ"ס הוא וצ"ל ורביעי פתרון החלום (דהי' כתוב ב"ת, פ"ה) והכוונה פתרון החלום, והמעתיק טעה וכתב "ב"ה" והעתיק ברכת המזון, וכ"ה בתורה, וכוס פרעה בידו, ואשחט אותם אל כוס פרעה, ואתן את הכוס על כף פרעה, ויאמר לו יוסף זה פתרונו וגו' ונתת כוס פרעה בידו כמשפט וגו', ומפורש הוא בירושלמי ערבי פסחים (ה"א), כנגד ד' כוסות של פרעה, וכוס פרעה בידו, ואשחט אותם אל כוס פרעה, ואתן את הכוס על כף פרעה. ונתת כוס פרעה בידו וגו', ובק"ע שם ד' כוסות של פרעה, שנאמרו בענין החלום ופתרונו עכ"ל.

ו) ראש השנה (י"ט) שלפניו נמי תפוק לי' דהוה לי' יום שלאחר ר"ה כו'. השאגת ארי' בס"י קי"א והגאון ר' שלמה הכהן ז"ל מביאו בהגהותיו לש"ס שם.

הא דלא קאמר דהו"ל יום שלאחר ר"ה דהוא יו"ט, והאריכו בזה יעו"ש. אנכי בעז"ה מצאתי באור זרוע הגדול ריש הלכות ר"ה אות רנ"ו שגרס ושלפניו נמי תפוק לי' דהו"ל יום שלאחר ר"ה ר"ה דאורייתא כו'.

ז) סוטה (מ"ח ב') תוספתא שם (פ"ג) משחרב בית המקדש ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים כו', ופירש"י ז"ל בטלו ערי מגרש ערי לויים שהטעינו הכתוב מגרשות. הרב בעל חסדי דוד על התוספתא, והרש"ש ז"ל בהגהותיו דחקו למצוא טעם למה בטלו ערי מגרש אחרי חורבן בית הראשון, ולא מצאו טעם נכון, ואילולי דמסתפינא הייתי אומר דמ"ס הוא, ותחת בטלו ערי מגרש צ"ל ערי מקלט כי כפי הנראה לא היה דין ערי מקלט נהוג בישראל בימי הבית השני כי לא נמצא בכתבי הקדש שקדשו עולי כבל ערים למקלט, וגם בן מתתיהו לא הזכיר מזה דבר בספריו, ואם תשאלני מפני מה בטלו ערי מקלט בימי בית שני, על זה נמצא טעם מרווח בדברי הימים לבני ישראל מאת רש"י פ"ן צד 185 יעו"ש, והרב בעל קרבן עדה בירושלמי יומא (פ"א ה"א) בש"ק ד"ה כתיב, כתב בזה הלשון: ושנות רשעים של כה"ג שכבית שני שלא הוציאו שנתם וככל שנה היו יכולין לצאת ולחזור ולהרוג מקצרת שנות עם הארץ מפני הרציחות ע"כ דבריו, ונראה לעין כי האמין אשר ערי מקלט נהגו גם בבית שני, ולדברינו משנה הוא בידו.

(עיר יבא)

הכו"ל

דעת והשבון.

א) פסחים ס"ד: ת"ר פעם אחת ביקש אנריפס המלך ליתן עיניו באוכלסי ישראל, אמר ליה לכהן גדול תן עיניך בפסחים, נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם ששים רבוא זוגות כוליות, כפלים כיוצאי מצרים, חוץ מטמא ושהי' בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קורין אותו פסח מעוביץ והתניא והקטירם שיהא כולו כאחד, אלא תפוסה בעלמא, דשקול מיניהו, עד דיהבינן ליה מידי אחרינא, פירשו פול או אבן כנגדה. למען דעת בימי איזה אנריפס היו ומה הסבה לזה, דע כי אחרי אלבינוס הי' לפקיד נגיד ביהודה גיסוס פלורוס, והציק לישראל מאד עד כי מרה נפש העם ורוח מרד חזקה בהם, ונציב רומא בסוריא היושב באנטוכיא, היה ציסטיאוס גאללוס, כתב להקיסר נירון, נערה, למען הסר עול הכבד מעליהם, ולא קרא מכתבו, ויחפוץ הנציב גאלוס להוביח להם, כי לא קטן הוא עם יהודה, ויהי דבריו עם אנריפס השני, ועם הכהן הגדול מתתיהו בן תיאופל לקרוא את כל בני מקרוב ומרחוק לעלות ירושלימה להקריב את קרבן הפסח ביום י"ד ניסן, ויאספו ויבאו גם קהל גדול, מבבל ומארם נהרים ואסיא הקטנה וא"י יון, למען הראות להרומים כי עם יהודה אמיץ הוא ומספר גבוריו רב, ואם ימרודו יקשה לנצחם. למען יתעשש הקיסר ושריו, ויסיר מהם גיססיאוס פלורוס הרודה בחזקה ומכביד עולו, ורוצץ בעם, ונהרו נהרו המונים אל ירושלים קהל גדול מאד גם הנציב בא

אל ירושלים להתכונן על העם הרב ורוח הקהל, גם מלכי פרתים והדויב נכינו לעזור היהודים במלחמתם עם רומים, וכתב את אשר ראו עיניו. — עוד ספור אי בפרק לפני אירייה ח: ל"ב קרבות עבדו כרך גדול בהדי יונאי ולא יכולו להו עד דשתפינהו לישואל כ"ו, ושלאו להו כרך גדול ליונאי עד האידנא עבידנא בקרבא, השתא ניעבד בדינא, מרגלויות ואבן טובה, איזו מהן יעשה בסים לחבירו כ"ו אבן טובה ואינך שוהם ונופך כ"ו (ב) אינך וס"ת כ"ו אינך ס"ת גבן, כפו להו, כ"ב שנין קמו להו בהימנותיהו בהרו ישראל כ"ו ירושלמי שם פ"א ה"ב, מלכות מצרים ומלכות רומי היו עושים מלחמה אלו עם אלו, אמרו עד מתי אנו הורגים בפולמוס זה עם זה בואו ונהקן, שכל מלכות שתאמר לשר צבא שלה (ג) פול על הרבך וישמע לה, תתפוס המלכות תחלה דמצרים לא שמע לון, דרומי הוה תמן חד גבר סב והיה ייגוברים, והווי ליה תריסר בני, אמרו ליה שמע לן ואנו עושים בניך דוכסין ואיפרכין ואסטרטלין ושמע לון בנין כך צווחין ליה קלנדוס ייגוברים, מן יומא דבתריה מתאבלין עליו מילני אימורא, ע"כ. אבקש היודעים להודיעני נא איזה סופר דה"י מזכיר זה המעשה ומתי היה זה? ואני אברכם.

(ג) בקינה ארזי הלבנון נחשבו רק שמנה קדושים ה"מ אבל בפיוט אלה אוכרה למוסף יו"כ, וכ"ה בנוסח ספרד ירומי עשרה וביה"מ ח"ב 20.66 ופסיקתא לא נזכרו כמה מהם, ונ"ל שנחלקו אם לחשוב ר"י כבא או בן דמא או הנחתים, ור"ח בן חכינאי או בן תרדיון, ר"א בן דמא או בן חנני' בן חוקי או בן חרסים, לבן השכיל המקינן לכתוב בן דמא אחריו, בן תרדיון אחריו, ולא כ"י אחריהם, וכן צדיק ר"א בן שמוע באחרונה, ומי שירצה יחשוב שנים מוזוגות שנחלקו בהם המדרשים, גם נ"ל עיקר כוונת הפייטן להזכיר ביו"כ נשמות עשרה הרוגי מלכות שהומתו בעיר אורס הקרובה לאטרנא, בשנת ד"א תרפ"ה, ושמותיהם בס' תחכמוני לר' שבתי דונלי, והם ר' חסדאי ב"ר חננאל הגדול, הצדיק ר' אמנון, ר' אוריאל, ר' מנחם, ר' צדוק, ר' חייא, ר' משה, ר' דוד, ר' ירמיה, ר' נוריאל, ולא זכר שם מפני מורא מלכות.

(ד) דברים רבה פ"ה אמר רשב"י מעשה ומצאו בבור של נמלה שלש מאות כור, מעשה זו גוזמא ונמנע, ואם כיוונו לנל של נמלים הרבה, אין להשתומם על זרזו חריצתם, כי הטערמוטים ילכו יחד, כמה רבואות, ובלילה אחת ישאו להם גם אוצד הביאה רבה, וכן ישמידו שדה גבול היריב יחד גפן או קנה גופת, לבן יש להציע, דרך חכמי התנועה וסופרי הטבע למוד כח השרירים יהורידים, התנועה וההפריה בערך גופו, כל חי שהוא גדול, יאריך ימי העבור וכן הדגורה (ומן כ"א יום, כיו"ד נ"ז ס"ח), בן בתרנגלת ודומיהן וכל חי ושרץ שהוא קטן יוליד יותר ובמהרה, וכן הזכוב מרעיד בכנפיו 330 יוועים, וכל שיגדלו הכנפים וגוף העוף, ימעט מספר התנועות בומן סעקונדא, וסדרו על זה לוח מכל מיני עופות, בן החליטו שהפרעוש הקטן יתור וידלג כ"פ כפל דהרת הסנס, ואריה רבי עילאה, שידלג י"ב אמות, בחולין נט: מאונא, לאונא, תרגום מחזה, ובלשון חכמים שיחת חז"ל בחולין נח: אמר רב לית בקא בר יומא, ולית דודבא בר שתא, א"ל ר"פ לאכ"י, והא אמרי אינשי, שב שני אימרא בבקתא מבקא, דאמרה ליה כ"ו ולא הודעת לי, א"ל ולטעמך הא דאמרי אינשי שיתין מיני פרולא תלו ליה לבקא בקורנסיה, מי איכא, והא איהו גופיה כמה הוה, אלא

במנא דידהו, הכי נמי בשני דידהו, אורך החיים של יציר הנפלא הפיל, וכן האדם, הבריא ואיש מדות בימינו מאתים שנה, לפני המבול, וכן אחרי בוא תולדות פרץ, חי ויחי שש מאות שנה, כימי העץ זה השקמה אשר בשפלה (ב"ר פל"ב), שנה של הלבנה, ימים כשנ"ה המעיין עירובין פ"ב, וכתובות פ"ה מ"ח נחלק בשיעור סעודה, רש"י פסק כ"ו שמעון, פת ד' ביצים, ורמב"ם פסק כחכמים דר"ש ור' יוחנן בן ברוקא ג' ביצים, הלוג בן שש ביצים, כ"ד בקב, הסאה ששה קב, והכור שלשים סאה, ובשין כור 4. 6. 6. 30. 300. 1296000 ביצים, והם 324 או 432 סעודות, לרש"י מ"ה בסאה, ולרמב"ם ל"ו, ובמדבר לא קנו מנחתום שירייה, ולא נצרכו לארכי ופרחי ולא נתחייבו בחלה (א' מן כה או מח) וירדה עומר לגוגלת, והוא מאכל אדם בריא, בעירובין, ואולי חשבון דכתובות, מלכד שאר מוזנות ליפתן ובשר, ונצרכו יותר, ושנת הלבנה, חסרה י"א יום לשנת המה שהוא שס"ה יום ורביע בקירוב, העומר עשירית האיפה, שהוא ג' סאה, הכור ל' סאה הכור מאכר ק' יום, וש כור על אלף יום, שהם פ"ג שנה ושליש, או 15430000 שנת לבנה 84³/₄, ומאכל הנמלה בחצי שנה חטה ומחצה, לעומת האדם, שיאכל ש"ין כור, מצאו בשני דידהו ומאכלה 750 או 1350 או 1800 גרגרים, וזה אגרה נמלה אחת בירחים אחדים, ואין זרות, וחז"ל ציירו חריצות דרכיה ותקוותה לחיות, לפי ערך האדם, ובכל זאת רחוקה מגול ע"ש.

(ז) רמב"ם פ"ג מאישות וטור, יש מנהג שהחתן פוסק ונותן תוספת כתובה שלישי על הנדוניא, ויש מנהג שהחתן מכניס משלו חצי הנדוניא ע"ש, ואין מקור לזה, ונ"ל בכתובות פ"ו משנה ג' דף סו, פסקה להכניס אלף דינר, הוא פוסק כנגדו ת"ק מנה, וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש, פסקה להכניס כספים, סלע כסף נעשה ששה דינרים, החתן מקבל עליו יו"ד דינרים לכל מנה ומנה, כגמרא בעי ר"א במנה הנשום או במנה המתקבל, יום ראשון או כל יום, שבת ראשונה כ"ו אם ת"ל כל חדש כ"ו שנה ראשונה או כ"ו, והקשה תו' אם יתן לעולם, כמה מהרה יכלה הנדוניא. עוד שם אר"י א"ר מעשה בבתי של ג' ב"ג, שפסקו לה חכמים תי' והוכים לקופה של בשמים לכו ביום, פירש"י לצורך יום אחד ותוד"ה שפסקו נדחקו הלא היו להם לפסוק יותר לפי חשבון עשרה לכל מנה, וליושב ב' ק"י התו' נלע"ד רב יהודה פושט איבעיא הקורמת, שהי' ליה 1 מיליון, והוסיף לה החתן ת"ק אלף, ועשירית לקופה, ק"ג אלף, ואז היו שנה מעוברת 382 יום, וינוכה מזה ז"י משתה, א"צ לבקש לקופתה, חלק 150000 על: 375 יום מגיע=400. ומה ששמין הנדוניא יותר, יש ב' מעמים, א לכבודה שמין ולפ"ז הכאה לגבות כתובה, תגבה רק עצם הנדן שהביאה וכן לקופתה, מעם ב' ע"ש ד"ה פוחת וחרושי, רשב"א ר"ן ושמק"ז ע"פ ירושלמי, מן הצריך צריך לקנות קרקע ואינה לסחור בנדוניא, ואז"ל רשאי שלישי בפרקמטיא, לכן יכניס משלו שלישי, וכן האשה אסורה להשתמש בכלים שהכניסה, ותקנו חז"ל לפחות חומש, שדרך לפחות ע"י שימושה בהם, ובערך זה גיבום כשתתגרש, ועל זה בנו ופסקו חכמים, ע"י רש"י במשנה, לכל מנה שהביאו לו והתו' תמהו כי מי יודע אם היו אז שנת העיבור. —

פסח הכהן פינפער מוצ' ודיין במתא ווילנא.

לקורות עם ישראל.

מה שנדפסו בספרי הגאונים, מ שנת תל"ד עד שנת תקל"ד, מליקט ממה ספרים. (א) שו"ת באר עשק ה"ר שבתי באר (ויניציאה תל"ד). והשר ציה שכל היהודים יתאספו לדור במקום אחד כנהוג בפראנקיה וקורין אותו גיטו. כנהוג בערי אדום וקורין אותו גיטו (שם שאלה ד' וע"ו).

(ב) שו"ת אמונת שמואל ה"ר אהרן שמואל קידינובר (פפד"מ תמ"ג) מגולי ק"ק ווילנא. ב"ב אחד מקי קדישא לאנארנ"א ושמו ה"ר אפרים ה"י רוצה לילך לבית אביו כ"ו ובתוך הזמן פתע פתאום נשתבשה אותה המדינה בנייסות ושירות, עד שכמעט חרב איש ברעהו בכל המדינה ההיא, והקהל היו ג"כ מוכרחים לברוח מתוך ק"ק הנ"ל לשאר ארצות מתוך חרב היונה ונעשה חורבן בעו"ה במדינה ההיא באחינו כ"ו ונהרגו כמה אלפים נפשות מישראל וכמעט שבת עובר מיני אורה כ"ו (שם שאלה מ"א).

(ג) שו"ת בית יעקב לה"ר יעקב ציומר (דיהרנפורט תנ"ו). מגזירת יון אשר נגזר מאל נורא עליה. והלכנו בגולה. ועינינו ראו חורבן הקהילות והמדינות. ונהרגו מעם ד' לאלפים ורבבות. ובאו הריקים היוונים לבלע אותנו כתנינים. אך מחמת אשר הוסיף ד' חרון אפו ופורנו ללכת בגולה כ"ו (בהקדמת המחבר). כגזירת הריקים ימ"ש נסע איש אחד עם אשתו ורדפו הריקים והשיגו אותם ונהרגו על קידוש השם כ"ו (שם שאלה נ"ב). בעת הגזירות הריקים ימ"ש הכניסו כלה לחופה וקודם שסידרו הקידושין בא על האנשים בהלה ומלטו על נפשם כ"ו (שם שאלה נ"ה).

(ד) שו"ת עבודת הגרשוני ר' גרשון אשכנזי אבד"ק מיץ (פפד"מ תנ"ט). בקהלה מפוארה אשר היתה עיר ואם בישראל ק"ק ווינא וכד נהפך משוש תפארתם וערבה כל שמחה והלכו בני ישראל בגולה והגאון הנ"ל ה"י בתוך הבאים כ"ו (כשער הספר). מעשה שהיה כך היה תלמיד ותיק א' היה לי שמו המעולה כמהר"ר וואל ממדינת אוקרייני שבא מפלמת חרב למדינת מעררין לק"ק העלישוויא ואשתו נשבת בין הקדריים כ"ו (שאלה ל"ו). איש אחד מתושבי ק"ק ניקלשפורג שמו נודע יצחק אייזיק בן הר"ר תנחום נשבה אשתו עם ילד קטן אצל הקדרים וישמעאלים ברעש מלחמה במדינת מעררין בשנת תכ"ד לפ"ק תוך שארי שבויים ושביוות אשר גרבו כמה נפשות מישראל אנשים ומ"ף ונשים עד מדהבה, והנה בחמלת ד' נפדו ריבו דמינכר מן השבויים הנ"ל וחזרו למדינתם כ"ו ונכתבו כתבים מהכא להתם למדינת תוגרמא, אמר יעבד עלי מה ארוצה, וישנם את מתניו ושם נפשו בכפו, וילך יצחק לשוח בשד"ה לכן (שקורין בילגראד) אולי יוכל להשיג שם איזה ידיעה אמיתית כ"ו (שם שאלה נ"ג). ונידון דידן אין לך שעת מלחמה גדולה מזו כי ידוע שנימולים וערלים היו מוכרחים לצאת ולכוא נגד השונאם בחרבם יבקשתם להרוג או ליהרג כ"ו (שם תשובה ס"ז).

(ה) שו"ת אבן השהם ר' אליקים געץ (דיהרן פורט תצ"ג) מחמת הני עתים לרעה שהי במדינת פולין וה"י ארץ משובשת בנייסות ותמיד ברחנו מחמת נפשות ומחמת ממון אין מוח בקדקדי לחוות דעי מגודל הצרות אשר כפולין המצרי קראתי יה ענני במרחב כ"ו. שבא לקרתא קדישא ראש כתם פזנאה כ"ו ותיקף התחיל קישי שיעבוד. הארץ היה משובשת בנייסות, וכל עת היה צרה מרובה

(א) בס' איתן האורחי הנ"ל שכתב בדרשותיו סוף פ' ברכה, דף (ס) וז"ל: וימת שם משה עבד ד' בארץ מואב עפ"י ד', בהמשך הפסוקים דרשתי על הספד הגאון מ"ו החסיד מ"ו משה בן הגאון מ"ו מענדיל ז"ל בפ' ויהי ת"א לפ"ק, וכן כתב בסוף פ' נשא שם (דף נ"ג ב') וז"ל: בסוף פ' במדבר כבלע את הקודש ומתו, ופ' זו ישא ד' פניו אליך כ"ו עם מאמרים ומדרשים הרבה דרשתי בהספד הגאון הישיש מ"ו מאנוש ר"ו ואב"ד דק"ק ווילנא בן הגאון מ"ה יצחק היות ז"ל עכ"ל — וכל זה נעלם מהרב רש"י פ"ן ז"ל בספרו קרי' נאמנה ועו"ש צד 57 וצד 63.

מחברת, צרה וצוקה ע"ג צוקה, שחמתי מרובה משלוותי, ואו היה צרה גדולה בק"ק הנ"ל כ"ו כי היה ק"ק פזנא סגור ומסוגר כ"ו רק תיכף אחר התונתי ברחנו מחמת סכנת נפשות למדינת שלעזי כ"ו וכינו לביני נשרף קהלתנו ונעשה הויקות גדולות, וכאשר שקטה הארץ והתחיל לחזור לקהילותנו וצרות אחרונות משכחות כ"ו שהבעיר אש ד' אר"ם הנגף וברחנו ליערים ושם ישבנו גם בכינו כ"ו (כשער הס' ובהקדמת בן המחבר שם). אשר נגע יד ד' בקהלה פוזנן הנ"ל את אשר יאהב ד' יוכיח שבאתי לשם בכסליו תע"ו לפ"ק וה' אב תע"ו לפ"ק נלכדה העיר ונהרגו גדולי עולם קדושי ישראל אנשים ונשיא וזקנים ומ"ף כ"ו אוי לעינים שכ"ף דואות כל ס"ת ערומים על גפי קרקע וכמה אנשים ות"ח שנהרגו בבהכנ"ס ובחצר בהכנ"ס נשים וילדות ומעוברות ותינוקות מפרפרות, ומלבד כמה מאות נפשות אשר דין פצע וחבורה ודין קטע רישי' וזאת ה"י עש"ק קודם מ' באב ה' אב כ"ו (בהקדמת הס' הנ"ל) אבי אדוני מ"ו הגאון הגדול מת בער"ה שנת ת"ד לפ"ק בעיר מיילבאק מחמת חרב המתהפכת שהיה במדינת פולין ונהרגו כמה אנשים ונשים ומ"ף ונחננו נמלטנו בעזרת ד' כגבורים בקדושה ובטהרה למדינות מערין ושם שבק אבי ה"ה ז"ל חיים לכל ישראל וצוה מחמת מיתה אחר אשר ישקוט הארץ יביאו אותו לקבורה לק"ק מעזוריטש שהיא קהלה הסמוכה כ"ו (שם שאלה י"ג).

כאשר בוודאי שמע חורבן הקהילות שבמדינות אשכנז וביחוד פאר כל קהילות ה"ה וירמיוזא תוב"ב אשר לפני היתה עיר ואם בישראל וכל בית ישראל יבכיון השריפה ותדמע כל עין דמע (שם שאלה ס"ו) הטרוד מאוד שרוי בצער בבשורות רעות מוירמיוזא שהם בסכנה גדולה בעו"ה, קהילה קרושה כזאת אשר לאונן ולקונן וד' יצילם יום כ"ו י"ז סיון תמ"ט לפ"ק (שם שאלה ס"ה) ונמס לבי בקרבי ויתר ממקומו ונתקו מוימותי על חורבן ארץ מולדתי ואכדון בית אבי ש"י אשר כבר נשמע בין החיים שבעו"ה יום ג' לס' ויקרא שם המקומות בערה כ"ו בער כם אש ד' נשרף המקום והרחוב של היהודים וירמיוזא עם עיקרו ושרש עם המקדש מעט גם ביהכנ"ס של רש"י ז"ל וכל בית ישראל יבכיון את השריפה כ"ו ז"ן כמה וכמה קהלות קדושות שבאשכנז שעבר עליהן כוס התרעלה בעו"ה כ"ו כ"ו סיון תמ"ט (שם שאלה ס"ו).

(א) שו"ת איתן האורחי ר' אברהם הכהן ראפפורט (אוסטראה תקנ"ו). מאת אחי הקדוש והטהור ה"ה המאוה"ג החריף ושנון כבוד מוה' צבי הירש האב"ד דק"ק ליסינקא ה"י שנהרג בעו"ה עם אחי זעירא הרבני המופלא יניק וחכים הקדוש מו' מרדכי עם כמה אלפים נפשות מישראל בעת הזעם בשנת תקכ"ח לפ"ק ה"י ד' וממונם אבד (בהקדמת הס' הנ"ל). (א)

(ב) שו"ת פנים מאירות ר' מאיר אב"ד באייזין שטאט (אמשטרדם תע"ה). (א) בס' איתן האורחי הנ"ל שכתב בדרשותיו סוף פ' ברכה, דף (ס) וז"ל: וימת שם משה עבד ד' בארץ מואב עפ"י ד', בהמשך הפסוקים דרשתי על הספד הגאון מ"ו החסיד מ"ו משה בן הגאון מ"ו מענדיל ז"ל בפ' ויהי ת"א לפ"ק, וכן כתב בסוף פ' נשא שם (דף נ"ג ב') וז"ל: בסוף פ' במדבר כבלע את הקודש ומתו, ופ' זו ישא ד' פניו אליך כ"ו עם מאמרים ומדרשים הרבה דרשתי בהספד הגאון הישיש מ"ו מאנוש ר"ו ואב"ד דק"ק ווילנא בן הגאון מ"ה יצחק היות ז"ל עכ"ל — וכל זה נעלם מהרב רש"י פ"ן ז"ל בספרו קרי' נאמנה ועו"ש צד 57 וצד 63.

(א) בס' איתן האורחי הנ"ל שכתב בדרשותיו סוף פ' ברכה, דף (ס) וז"ל: וימת שם משה עבד ד' בארץ מואב עפ"י ד', בהמשך הפסוקים דרשתי על הספד הגאון מ"ו החסיד מ"ו משה בן הגאון מ"ו מענדיל ז"ל בפ' ויהי ת"א לפ"ק, וכן כתב בסוף פ' נשא שם (דף נ"ג ב') וז"ל: בסוף פ' במדבר כבלע את הקודש ומתו, ופ' זו ישא ד' פניו אליך כ"ו עם מאמרים ומדרשים הרבה דרשתי בהספד הגאון הישיש מ"ו מאנוש ר"ו ואב"ד דק"ק ווילנא בן הגאון מ"ה יצחק היות ז"ל עכ"ל — וכל זה נעלם מהרב רש"י פ"ן ז"ל בספרו קרי' נאמנה ועו"ש צד 57 וצד 63.

(א) בס' איתן האורחי הנ"ל שכתב בדרשותיו סוף פ' ברכה, דף (ס) וז"ל: וימת שם משה עבד ד' בארץ מואב עפ"י ד', בהמשך הפסוקים דרשתי על הספד הגאון מ"ו החסיד מ"ו משה בן הגאון מ"ו מענדיל ז"ל בפ' ויהי ת"א לפ"ק, וכן כתב בסוף פ' נשא שם (דף נ"ג ב') וז"ל: בסוף פ' במדבר כבלע את הקודש ומתו, ופ' זו ישא ד' פניו אליך כ"ו עם מאמרים ומדרשים הרבה דרשתי בהספד הגאון הישיש מ"ו מאנוש ר"ו ואב"ד דק"ק ווילנא בן הגאון מ"ה יצחק היות ז"ל עכ"ל — וכל זה נעלם מהרב רש"י פ"ן ז"ל בספרו קרי' נאמנה ועו"ש צד 57 וצד 63.

כבית המי הראש והקצין פרנס ומנהיג המדינה דגליל פוזנא כבוד מוהר"ר משה סאכטשווער כו', שהציל כ"ד נפשות מישראל אשר בכרזל בא נפשם במשפט הגדול מריבנאל בלובלין מחמת ע"ש בעו"ה וזה ידוע ומפורסם, אשר כל באי לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, והוא כתוא מכמר אשר אין רחמים עליו נכמר כו', נתן לו ד' חן בעיני המלך והשרים היושבים ראשונה במלכות פולין והציל את כולם כו' ואף גם שם לא מצאתי מנוח לכף רגלי כי מחמת רעש מלחמות צרפת כו' (הקדמה).

ח) ס' מלחמה בשלום מאורעות ק"ק פראג במלחמת שווערען, מר' יהודה ליב בר יהושע אלטרורף תל"ז.

שו"ת) אהל יעקב הי"ר יעקב ששפורטש (אמשטרדם ה'צ"ז). מעשה שהיה כך היה ק"ק אלמונא תובע מק"ק ואנובי"ק לתת הל'קו עמהן בדרורן שנתנו לשררה בהאמבורגו כדי לתת להם רשות להתישב ולהכנס ולבוא בעיר כאשר נהגו כמה שנים מקודם לכן כו' (שם שאדה כ"א).

ט) כרתי ופרכתי הי"ר יהונתן אייבשיץ (אלמונא תקכ"ג). אמנם רב צערי ומכ"כ ואיבוד קניני שהיה לי אשר שפך ד' באפו על עיר המהוללה מפו ק"ק פראג בא השמש בצהרים אבני קדש תשתפכנה והיה לבו, ועל אלה אני בוכיה עיני עוללה לנפשי מכני עירי הרבנים השלימים, ונשסו הבתים וגם חילי בזוו ויצא העם חצי בגולה ולא הי' שלום בגופי ובממוני כו' (הקדמת הרב המחבר).

(עוד יבא)

המו"ל

משנתו של רבא (כריה רב יוסף בר חמא).

א.

הדרך אשר דרך בה רבא בהבנת המקרא והצעת ההלכה.

א) במקרא הניח יסוד מוסד, בכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו (יבמות כ"ד) ומצינו שאבוי היה מסרס תיבות המקרא לעשות המוקדם מאוחר, והמאוחר מוקדם, ואמר לי' רבא „סכינא חריפא מפסקא קראי" (ב"ב ק"א מנחות ע"ד). ועיין ערכין (כ"ז) פריך אבוי לרבה סכינא חריפא מפסקא קראי.

ב) לדיוק אחר הלשון הנכתב במקרא מצינו בזה מקומות שונות בעירובין (כ"א) מתקף לה רבא מי כתיב לעג להג כתיב. בזבחים (ק"ז) מתקף לה רבא מי כתיב ועליהם, ואליהם כתיב. והוא בעצמו בנויר (כ"ג) דריש, ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בכ"כ ובכ"מ — ובתמורה (ט"ז) דריש „ותצנח" כמו „ותצרך" ועיין בע"ז (נ"א) אמר רבא קרי ביה ולא יזבחו וקרי ביה ולא עוד, דמלת „ולא" קאי על יזבחו ועל עוד, ועיין זבחים (ס"ד) אמר רבא מי כתיב —

* המאמר הלז נדפס בהאסיף (תרמ"ה) אך נשמט שם הרבה דברים הכרחיים הנוגעים למשנתו של רבא, ולכן הדפסתי אותו עוד הפעם.

ימצה ימצה כתיב — ועי' גיטין (ל"א) אמר רבא הדבר הזה מכני סוראה הוא דרייקי קראי.

ג) במשנה עפ"י רוב הי' דרכו לדיוק אחר הלשון הנישנית בה, עיין סוכה (נ"ד) אמר רבא מאן האי דלא חש לקמחיה (מרכה דברים שאינם) הוא דבכל יום תני מתניתין כו' ועיין כתיבות (ק"י), ונויר (דף י') אמר רבא מי קתני (במתניתין) אם עמדה מעליה כו' וסומה (י) אמר אבוי תני מקרעת, אמר ליה רבא והא שוברת קתני, ושם (י"א) אמר אבוי ולענין הסוכה אינו כן, א"ל רבא הא וכן לענין הסוכה קתני, (וזמנינו בפסחים (מ"ה) מקשי אבוי לר"י שאמר, ולענין הסומאה אינו כן, א"ל אבוי הא וכן לענין הסומאה קתני, ועיין ב"ב (ד' א') י"א, ושם כ' ב'), ושם (כ"ב ב'), וסנהדרין (י) אמר אבוי תני קידוש החדש, אמר רבא והא עיבור קתני — ובכורות (ד') אמר אבוי ה"ק כהנים ולוים פטורין בהמתם מק"ו כו', א"ל רבא והא פטרו אינהו קתני (ויעו"ש בתום) שהלשון פטרי במשנה משמע פטרו אינהו) — ועיין גיטין (י') רבא אמר לעולם תרי כו', וחסרי מיחסרא (במשנה) כו', (ובתום) גיטין ע"ד ב' ד"ה חסורי, משמע דקבלה היתה בידם איך ואיפה לשבש, ועיין ערכין (כ"ט) ברש"י ד"ה רב גמריה גמיר טרביה דרביה אנמריה דמתני' משבשתא היא). ה"כ פועמים מתרין רבא דברי חבירו דדחיק לאוקמי מתני', משום דמתניתין קשיתה, עיין שבת (קמ"ו) מאי דוחיקה כו' לוקמה במפורדות כרבנן, אמר רבא מתניתין קשיתה מאי אריא דתני גרוגרות ליתני פירות כו', וזה הלשון „מתניתין קשיתה" מצינו לרבא, עירובין (פ"ח) פסחים (י"ד), יבמות (כ"ד), נדרים (ה' ל"ט), נויר (ט'), כ"מ (כ"ו), ב"ב (צ"ח), מנחות (י"א ק"ג).

ד) בכרייתא מצינו שלדיוק אחר הלשון הנישנית בה יש מקומות שונות, עיין שבת (ק"ז) אמר אבוי ה"ק אין עור חלוק מבשר, אלזו למה שלא מנו חכמים, אמר ליה רבא הא למה שמנו חכמים קאמר, ושם (קכ"ב) אמר אבוי כו' ושניטלו קאמר, א"ל רבא כו' חדא דניטלין קתני ועוד מאי אבל לא מחזירין, כתיבות (י"ב) אמר אבוי כו' ותני כל שנהג, אמר ליה רבא והא כל שלא נהג קתני, ב"מ (נ"ב) אמר רבא דיקא נמי דקתני בכרייתא רובע ולא קתני רביע כו' וב"ב (פ"ז) איקפד רבא מידי שפכן קתני פירקן קתני, בכורות (ל"א) מאי כרייתא כו' אמר רבא א"כ מעישר בהמה תרי זימני למה לי כו' — ועיין כתובות (י"א ב') שמשבש רבא הכרייתא, וכ"ה גיטין (נ"ד) יעו"ש, ועיין נדה (ל"ח ב').

ה) חדוש בין הענינים שנתחדשו ממנו. היה דרכו להראות מקור לזה במקרא או במשנה או בכרייתא. — עיי' מגילה (י"ט) אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב ע"כ היהודים הפרזים כו'. — ובסנהדרין (ס"א) אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב מאלהי העמים אשר סביבותיהם וגו'. — ובכורות (ל"א) אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב והיה היא ותמורתו יהיה קדש וגו'. — ועיי' שבת (ס"ו) אמר רבא מנא אמינא לה דתנן כו', ועיי' פסחים כ"ז ק"ז, סוכה כ"ב ל"ז, יבמות ס"מ' ע"ו ס"ו, מנחות י"א, נדה י"א. — ועיי' שבת (ע"ב) אמר רבא מנא אמינא לה דתניא כו', ועיי' סוכה ל"ו, קדושין י"ב, ב"ק ע"ג, ב"ב קע"ג, בכורות ט', נדה ל"ז מ"ב. —

ו) בדרך התורה אשר דרך בה. אחז אה „הסברא" לנר להאיר לפניו, את הדרך, ומדרך חריפות נטה ועבר. ומרגלא בפומיה דרבא „לפום חורפא שבשתא"

עיי' ב"מ צ"ו, נדה ל"ג. — ועיי' ברכות (ו') אמר רבא אנרא דשמעתא סברא, ועירובין (נ"ג) אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא. —
 ז) הסברא היתה בידו לנר וחפש בה תכונות בני אדם. עיי' עירובין (צ"ו) א"ר אלעזר המוציא תכלת בשוק כו', חושין כשרין כו', דכולי האי ודאי לא מרחי אינשי, אמר רבא וכי אדם שורח לעשות קמיע כמין תפילין כו'.
 זכתבות (דף י') אמר רבא חזקה אין אדם שורח כסעודה ומפסידה. — וכה' קידושין (מ"ה), וכיכמות (ק"ז). —

ח) הסברא אשר היתה בידו למען למצא האמת שאהבה גפשו. הכריחו לפעמים לדור בו מדבריו הראשונים, ואוקים רבא אמורא עליה ודרש, דברים שאמרת לפניכם מעות הן בידים*. עיי' ב"ב קכ"ז, זבחים (צ"ד), נדה (ס"ח). ועיי' שבת (כ"ז) הדר ביה רבא מההיא, ועיי' ברכות ל"ז, יבמות כו' ע"ו, מכות ח', מנחות י"ב צ"ו, ברכות נ"ד. — ומצינו שחזר גם מדבריו השניים, עיי' פסחים (מ') ורבא אמר אסור לללות כו', הדר אמר רבא מותר לללות כו', הדר אמר רבא רעבון הרי זוא כמלחמה כו', הדר אמר רבא רעבון גריעה ממלחמה כו'. ומצינו באורתא אמר רבא הכי, ולצפרא הדר ביה (שבת קל"ז). —
 ט) בדרך אשר סלל בו איזה דין. הלך למצוא בזה עוד איזה ענינים מחודשים, ורז"ל אמרו עליו, ואודא רבא למעמיה עיי' ברכות ל"ז, שבת ה' פ' קכ"ד, פסחים ו' ל' ק"י, ביצה ח', חגיגה כ"ב, גיטין פ"ד, ב"ב נ"ו צ"ו, סנהדרין ע"ד, זבחים צ"ד. —

ב

א) בדרך הוראה שדרך בה רבא לאגמורן הלכה למעשה, בנוי על שלשה יסודות: א) כן קיבלה מרבתי, עיי' ביצה (כ"ג) אמר רבא אמר רב נחמן הלכה כרב יהודה. — ועיי' שבת (ס"ו) א"ל רבא לרב נחמן הילכתא מאי כו'. — ב) כן נהגו העם. עיי' ברכות (נ') אמר רבא כו', ועוד הא נהוג עלמא כרבי ישמעאל, ושם (נ"ב) עני רבא בתריה זו דברי ר"מ כו', נהגו העם ככ"ה ואלכא דר"י. — ג) ע"פ דעתו וסברתו. עיי' ברכות (י"ג) אמר רבא הלכה כר"מ, וע"ש כ"ה כ"ז ל' מ"ח. ועיי' שם (ל"ג) א"ל רבינא לרבא הלכתא מאי כו'.
 ב) בדרך ההוראה הורה לנו איזה כללים. א) לא נתנה תורה למלאכי השרת (ברכות כ"ה). — דברבר שאין אנו יכולים להשמר לא נוכל להחמיר. ב) גזירה לגזירה לא גזרו (שבת י"א, יומא מ"ד). — ג) מאי שנא ספק סכנתא לחומרא, ספק איסורא נמי לחומרא (חולין מ'). — ד) דברי סופרים חמורין מאד, ואמר: האי מאן דעבר אדריבנן שרי למקרי ליה עברינא (שבת מ'). — בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי הורה כו', ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה (עירובין כ"א). כל שאינו מקיים דברי הכמים קדוש הוא דלא מקרי, רשע נמי לא מיקרי? כו' (יבמות כ'). — ושאינו מקיים דברי חכמים צנוע הוא דלא מיקרי, רשע לא מיקוי? כו' (נדה י"ב). — ה) גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ה שכתורה, (מגילה ג'). — ו) אמר רבא כו' התורה חסה על ממוןן של ישראל (יומא ל"ט). —

(* לאו דווקא רבא עשה זאת, לדוגמא עיי' שבת ס"ג: ועירובין מ"ז:

ג) דרכו היה לעשות סימנין ע"י המספר: עיי' שבת (צ"ה) אמר רבא חמש עדות בכלי חרס. אמר רבא ברזל הוא ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרה, אינן ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרה (פסחים צ"ב). — אמר רבא ג' מדות בקמן (גיטין ס"ה). — אמר רבא שלש מדות בגיטין כב"כ (שם ע"ט). אמר רבא ג' מדות בסכין (חולין י"ז) עיי' ב"ב קנ"ה בתוס' ד"ה איתמר. —
 ד) דרכו היה לעשות כללים: אמר רבא אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן ברובא, ואמור רבנן בחזותא, מין בשאינו מינו בטעמא, מין במינו ברובא, היכא דאיכא חזותא במראה (זבחים ע"ט). אמר רבא אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן בקליפה, ואמור רבנן בששים, הילכך מין בשאינו מינו דהיתרא בטעמא, דאיסורא בקליפה, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא כו' בששים (חולין צ"ו) —

ג

א) דרכו של רבא היה לומר, שתי תשובות בדבר. עיי' שבת (מ"ז) אמר רבא שתי תשובות בדבר כו'. ושם (קכ"ב) א"ל רבא שתי תשובות בדבר כו'. — ועוד פעמים רבות בש"ס.

ב) דרכו היה לומר, האלהים בשנועה. — עיי' עירובין (י"ד) אמר רבא האלהים, מגילה (י') אמר רבא והאלהים אמרה וגמירנא לה מיניה. — וכתובות (ק"ב) אמר רבא מסתברא כו' והאלהים אמר רב אפילו בוגרת כו'. — וגיטין (י"ג) אמר רבא מסתברא כו' והאלהים, אמר רב אפילו במלוה. — וכה' ב"ק ק"י, ב"מ ק"ו, ב"מ מ"ו, סנהדרין (ע"ב). —

ג) דרכו היה לומר דר"י אדר"י קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא? — עיי' פסחים (י"א), ביצה (כ"ט) וכתובות (כ"ד), וסוטה (ח'). גיטין מ"ו. —
 ד) דרכו היה לומר, מאן חכים למעבד כי הא אי לאו פלוני דגברא רבה הוא. עיי' פסחים (ע"ו) אמר רבא מאן חכים למישרא מילתא כי הא אי לאו רב חגינא בריה דרבא מפרשוניא דגברא רבה הוא. — וביבמות (ק"ג) אמר רבא מאן חכים כרב מלכו דגברא רבה הוא. — ונדרים (צ') אמר רבא מאן חכים למיעבד כי הא מילתא אי לאו דרב אחא בר רב הונא דגברא רבה הוא. — וב"ב (קע"ד) אמר רבא מאן זכים למיעבד כי הא מילתא אי לאו רב חנין בריה דרב ייבא.

ה) דרכו היה לדרוש ב' כתובים הסותרים זה את זה ולהוציא מזה הלכה. עיי' שבת (כ"ז) דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף, וכתיב צמר ופשתים יחדיו, הא כיצד צמר ופשתים פומדין כו' — ועיין פסחים כ"ה, יבמות כ"ב, סנהדרין ל"ד. —

ו) בד' מקומות בש"ס, משני אביו, יגיד עליו ריעו"ו ורבא נטה מדרך זה. (יבמות ל"א, ב"מ ל"א, ב"ב י"ט, ע"ו ע"ו). —

שתי אספות.

(מעולם העשיה)

..

שלום רב.

מטעם האלוף המרום, אלוף קנו בעיר № נקראה עצרה בביתו שבה השתתפו כל אלופי העדה, הגדולים עם הקטנים להתיעץ ולעין ב"שאלת הרבנות" העומדת על הפרק.

באמרי "שאלת הרבנות" אמנם לא דקדקתי כל כך בלשוני, כי באמת שאלה זו "שאלת הרבנות" כבר נשאלה בבית המדרש זה כשנתיים וגם נפתרה בכי טוב ועל כסא הרבנות כבר יושב הרב בתקפו וחזותם את עצמו החופ"ק כדבעי. כי אם בעצם וראשונה היא שאלת "הרב" גרידא אלא שבדיעבד נוכל לחשב גם אותה לחוליה אחת משלשלת הגדולה "שאלת הרבנות".

והשאלה היא אמנם גדולה ונכבדה בערכה עד שבשבילה עוזבו האלופים את שאלותיהם הפרטיות, שאלת המחיה והפרנסה וכל שאלות החיים למיניהן ויתענגו רק בשאלות "הרב" שכל כך מטרת את ראשיהם ומנקרת את מוחותיהם, ולא עוד אלא שבשבילה הסירו גם את קנאתם ורגשי שנאתם מלבם, השכיחו את חשבונותיהם הפרטים שבין איש לרעהו וכלם כאיש אחד חברים, בלב אחד ובדעה אחת נאספו לאספה לבקש עצה ותושיה. הלוים.

ובאמת כל עיקרה של השאלה. כל נקודת הכבוד שלה, היא רק הרב עצמו, כלומר, מציאותו וישותו בתוכם. ובשלו. בשל היותו שם הסער הגדול הזה. ומעשה שהיה כך היה:

הנה זה כשנה ומחצה שבא הרב לשכן כבוד בעיר № ע"פ כתב הרבנות שנתנה לו העדה, הכמיהה, לומדיה ומשכיליה. והרב באמת ראוי לאותה אצטלא, כי מלבד ידיעתו הגדולה והרחבה בתלמוד, עוד שאר רוח לו בהויות העולם וחכמת ישראל, נאה דורש ואיש מדות ועטרת הרבנות הולמתו; אבל חטא חטאה העדה כלה — חטא לא תוכל כפרה — בקחתה אותו לרב על דעת עצמה, ע"פ השקפתה היא והלך רוחה בלי נטילת רשות הבורזויה, בלי קחת עצה מפי האלופים הנכבדים מדעת התורה וריקים מבל חכמה ומדע, שבכלל דעתם קצרה ורוחם זרה מרגשות העם ונטית רוחו. המעשה הרע הזה העלה עשן באף האלופים הנאונים האלה ותבער כאש רשתתם וקנאתם כשאויל קשתה.

אבל ממי יתבעו את עלבונם — עלבון כבוד המדומה?, על מי ישפכו חמתם? האם על הצבור שהוא רב מיניה ורב בנינה של עיר? האם על העדה הרעה הזאת אשר מקולם לא תחת ואימתם לא תבעתה? וישומו כמובן את הרב למטרה לשלוח בו חצי זעמם ויבקשו עליו תואנות שוא ועלילות ברשע למען הבאיש את ערכו וחנו בעיני הבריות, אף התאמצו לחרחר ריב ולגרות מדון ואת הקולר תלו אחרי כן בצואר הרב שהוא סמל הקנאה והמחלקת בעיר. כל תקלה וכל קטטה וכל מקרה לא טהור שנפל בעיר מיד היו תולין את הקלקלה בהרב אשר לא ידע ואשם. סוף דבר: לא חשכו נפשם מכל עמל ותלאה לחתר התירות תחת כסא

רבנותו ולהורידו מנשיאותו, כל האמצעים היו כשרים למטרתם, אולם לצערם הגדול לא הצליח חפצם בידם מפאת הנגוד הגדול ופרוד הלכבות ששרר בינם לבין עצמם שתמיד עמדו בקשרי המלחמה — מלחמת הדעות — זה עם זה ולא יכלו לבא לעמק השוה, הצד השוה שבהם שכלם שנאו את הרב, הוא היה ענין המשותף, נקודת התכונה שאליה התרכזו שאיפותיהם ומגמותיהם, וכו', כלומר, ביחס השנאה שאליה היתה תלויה ועומדת כל אחדותם, אבל לא כן ביחס עניניהם הפרטים וכל עניני העיר שאז כל אחד עולם בפני עצמו ורחוקים הם לגמרי זה מזה בדעותיהם ומחשבותיהם וממילא גם בדבריהם מה שזה אומר כך אומר השני בהכרח ההיפך ובכך חלוקי הדעות ואי האחדות היו בעוכם מלהפיק זממם, — ובין כה עברו ירחים, חלפה גם שנה והרב יושב על כסא הרבנות, מתנהג בנשיאות ואלופינו — שרזים בצער וכעס מתמרמרים מתקצפים ומתעבדים כל אחד בחדר משכיתו. וכל כך גברה התמרמרותם עד שמשכו את ידיהם גם ממוסדות הצבור ובתי החדס הנמצאים וקיימים בעיר, גם "במעוץ חטים" "ולחם אביונים" שלפני הפסח נלקחה שנה זו בחסר. הנה כן בערה בלבם אש הנקמה — נקמת כבוד המדומה עד שעברה חק עולם ותעביר אותם גם על דעתם ועל דעת קונם בעשותם את אחיהם האביון לקרכן הצבור ואת קבעת כוס חמתם שתו מצו העניים האומללים החפים מפשע ונקיים מכל אשמה ורשע; אפס כי גם הנקמה הזאת עם כל אכזריותה ושפלותה ויחד עם כל התמרמרות העוה לא הביאה את האלופים עניי הדעת האלו, לידי מטרתם ותכליתם הנרצה. עולם כמנהגו נוהג ורגון לא עלתה בידו אלא רגזנותא...

והנה אחרי שראו האלופים דגן כי נסיונותיהם לא עלו יפה וכו' כל יגיעם לריק, כמעט שרפו ידיהם מבקש עצה ודרך אחרת להגיע למטרתם וכמעט באמרו נושא לחפצם, לולא אלוף-קנו האחד המיידה שבהם שעדין לא נתקררה דעתו ולא שככה חמתו וזיק התקוה לנצחון מרם כבה בלבו. האלוף הזה לא נח ולא שקט עד עשותו יעד הקימו מומות לבבו. הוא עצה מצא לפתר את השאלה הזאת בנקל והיא: לבטל את מכס הבשר בעיר שממנו לשכירות הרב תוצאות ואם תבטל השכירות — תעבר ותבטל גם שאלת הרב מאליה. והעצה — אמנם עצה כזו דרושה התרכזות הכחות והתאחדות הדעות מצד האלופים כלם אחדות גמורה ושלמה שאין בה לא שנאה וקנאה, וצרות עין, יען כי גם הפקח הזה עם כל תקיפותו ועריצותו הלא סוף סוף יחיד הוא ולא על דעת יחיד יהרס מפעל צבורי, לכן החליט בדעתו לקרא עצרה בביתו שבה ישתתפו כל חבריו האלופים להתיעץ כדת מה לעשות ולפתר בהחלט "שאלת הרב". אגב ישתמש בהזדמנות זו להתאחדם ולאגדם לאגודה אחת שיכרתו ברית שלום מן הוא והלאה ואז בכח האחדות יעשה אף יצליח.

וכך הוה. האלוף הגדול, אלוף קנו הוציא קול קורא לכל חבריו בדעה לבא בביתו אל האסיפה. ולקול קריאתו נענו כלם, איש לא נעדר. והאספה נפתחה.

והנה מרם שהגיש את הרצאתו לפני הנאספים פנה אליהם בנאום ארוך שבו הזכיר את גדל ערך השלום ונחיצת האחדות ויעורר בלבם בדברים חמים ונמליצים לכרת ברית שלום ואהבה. אחריו דברו עוד ניאמים אחדים בשבת השלום והאחדות

ועל כוס יי"ש מלא נתנו יד איש לרעהו לאות ברית וירימו כוסות של ברכה לחיי חבריהם ולחיי האחדות והשלום, וישתו וישכרו ויטיבו את לבם.

ומכיון שנכנס יין יצא סוד הפתרון לשאלת זרב שהרציא היושב ראש, לפני שלחן המסובים בכאן. כל הנאספים שמעו את דברי הרציא בכבוד ראש, ויתבוננו ויעינו, דנו התוכחו, שקלו וטרו ואחרי משא ומתן ארוך נתקבלו פה אחד שתי החלטות. ואלו הן. א) לעקר משרש כל רגשי שנאה מלב איש על רעהו ולהחזיק במעוז השלום, שלום אמת מעתה ועד עולם. ב) לעבד שכס אחד ולהשתדל לפני מי שהיכלת בידו לבטל את מכס הבשר.

ואחרי הרמת כוסות של ברכה עוד פעם בלוית קולות של קריאה: "תחי האחדות", "יחי השלום" נסגרה האספה ויפטרו לבתיהם.

ואמנם הפעם הכריע כף הנצחון לצדם, כי לא עברו ימים מועטים ופקודה נמרצה הגיעה לבטל את מכס הבשר בעיר אחרי שהקהלה לא תמצא בו חפץ. והרב בראותו כי מקור מחיתו דלל ויחרב נאלץ לעזב את העיר.

אמנם הוא עזב את העיר אבל את תעודתו ותפקידו מלא כראוי, כי הוא היה הכריח התכון לחבר נפרדים ולקרב רחוקים, שאלמלא הוא לא השלימו האלופים ולא התאחדו ביניהם עד היום הזה.

בא וראה כמה גדולים דברי חז"ל: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם.

ב.

בעד החיים אל המתים.

בקהלה R העתיקה נשאלה שאלה בבית המדרש, במושב ראשי העדה ונכבדיה, בעלי בתיה ובטלניה. והשאלה — גם כן "שאלת הרנ" אלא באופן ומובן אחר ובתמונה שונה לגמרי, ולא הרי "שאלת הרב" שנשאלה בבית מדרשה של ק"ק R כהרי "שאלת הרב" שנשאלה בבית אלוף קנו בק"א קששם דנו ועינו לא לפתר את השאלה כי אם לפטר את הרב וכאן להיפך. כל עיקרה של השאלה, כל עמק עיונם, — לקשר את הרב החדש אל הקהלה בקשר אנויץ, קשר של קימא, שלא יוכל לבטלו ולחזור מדבורו, לחזקו ולסעדו במוסרות חזקים שלעד לעולם לא ימוש מתוכם מלכהן בכהנת רב.

וזה הדבר שבגללו הוכרחו להביא את השאלה הזאת אל בית המדרש, לעין בה ולבקש פתרונים.

הנה זה שנים אחדות מאז מת הרב הזקן רבי נחמוני ז"ל שכמעט לא ירדה "שאלות הרבנות" מעל הפרק ולא פסקה לענין את כל יושבי העיר. רק ארבע שנים עברו מיום פטירת רבה וכבר הספיקו שלשת רבנים לשבת על כסא הרבנות, זה יורד וזה עולה ואף אחד מהם לא הוציא שנתו. לא מפני ח"ו שיער קטלנית היא ומשכלת רבנים, י"ד בית הקברות העתיק שלה שאף רב אחד לא מצא לו שם קבר, זולת הרב הזקן שזקנתו, חולשתו ורפיון גוו לא נתנו לו לעזוב את העיר ולבקש אחרת טובה ממנה; ולא מפני שאיננה מכלכלת את רבניה בכבוד, אדרבה, היא מטיבה לכת עם רבניה, מרבה בשכירות, מכניסה להם הכנסות שונות למען

יראו חיים של טובה ורוחה, אלא סבה אחרת נרמה לזה שלא הוציאו שנתם ולא נתקיימו בקהלתם, והסבה קלה ופשוטה: אין אדור מתדבק בברוך. הן אמנם, הקהלה, אחרי פטירת רבה לא חסה על כספה ויגיעה ותבחר לה בכל פעם רב הגון ונכבד לאלוף לראשה, אבל לאסונה, לא הזוג יפה תמיד, כי הללו — ראשי העדה ומנהיגיה — בורים הם נסים והדיוטים שלא ראו אור התורה ולא טעמו טעם השכלה מימיהם. רובם ככלם היו מקודם סנדלרים, חיטים, עגלונים וכו' אך ארץ מרנסכל המברכה הרימה אותם מאשפתות ותושבים על גפי מרומי קרת, המה היו באפריקה ושם האירה ההצלחה את פניה כי הרויחו ממון הרבה ויהיו לעשירים וקברניטי הקהלה כיום הזה. והללו — הרבנים — בעלי דעה יתירה ובינה רחבה בתורה וחכמה. הללו הולכי חשוכים, מורדי אור התורה והתושיה, בזוי חכמה והשכלה, והללו עמודי אור בשמי התלמוד ומאורות גדולים בחכמת ישראל והויות העולם, ובכן כלום יכלום חושך ואור להיות במדור אחד, בכפיפה אחת? הכי כלום יכל להתקיים מין בשאינו מינו? כל עוף למינהו ישכן וכן אדם בדומה לו, ולכן אין פלא כי רחוק בני הקהלה מעל רבניהם ויתחסו אליהם בקרירות רוח ואלה האחרונים בהרגישם אחרי שבתם מעט כי לא פה המקום ולא זו העיר בקשו ומצאו להם מקומות אחרים, מקומות הראויים להם לפי ערכם ומעלתם, ובין כה והעיר R נשארת עוד פעם בלי רב, ושאלת הרבנות חזרה ונעורה כמעט בכל שנה זה שלש פעמים. הוי, כמה יגיעות יגעו וכמה כרכורים כרכרו עד אשר מצאו פתרון מחלט, "שאלת הרבנות" אחרי פטירת רבם, מפני חלוקי הדעות ששררו ביניהם זה משך את ידו לרב זה וזה לרב אחר, עד אשר סוף הסכימו כלם פה אחד לקבל את פלוני הרב המפורסם לגאון ולתפארת, אמנם נפטרה בכי טוב ויתברכו בלבכם לאמר שלום יהיה לנו, "אין פרץ ואין צוחה", "שאלת הרבנות" לא תראה ולא תמצא בגבולנו, והנה לא עברה שנה שלמה ועוד פעם מריבות וקטניות, הרב קבל כהונה אחרת ורבנים חדשים מקרוב באו, פנים חדשות ומחלקות חדשות. עוד פעם אספות וצדדים, עוד פעם חלוקי דעות ופרוד לבבות, קולות וצוחות ועוד פעם "שאלת הרבנות"; ולא עוד אלא שבשבילה נשלחה מארה גם בקופת הקהלה שנתדלדלה מאד מפאת הוצאותיה הרבות שהוציאה בכל פעם בקבלת רבניה בתתה להם ערך בגדים מתנות ומגדנות על חשבון הקהל. סוף דבר: "שאלת הרבנות" עשתה בהם שמות ותביא מהומה ומבוכה בכל סדרי קהלתם שנחלקה כתות כתות, כת זו מחזקת בדעתה וכת זו אומרת להיפך וכמעט שניאשו למצא איזה פתרון לילא רבי קלונימוס המלמד שהתערב בזה וישם קץ לשאלה רבת המהומה הזאת. רבי קלונימוס דגן מחמלתו על הקהלה שלא תשאיר ח"ו כצאן בלי רועה או מחפצו פשוט לצוד דגים: במים עכורים, להרויח דמי שדכנות — הציץ לפניהם מעין פשרה שלא כדברי זה ולא כדברי זה, כי אם רב אחר, הוא רבי גרונם החסיד המפורסם בתורתו וקדושתו וישתדל הרבה לדבר על לבם, אף הפליג בשבחו. סוף דבר השקיע ראשו ורובו לתוך בין הצדדים ולאחה את הקרעים ויבאר להם דרך אנב את פרישת גדולת רבי גרונם וצדקתו עד אשר סוף סוף השלימו והתאחדו ביניהם ויקבלו אותו לרב והעיר שקטה! —

עברו שבועות וירחיר, הקולות חדלו וסערות הלכבות שקטו, שלום ומנוחה.

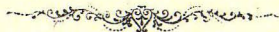

אמת הדבר כי נשמעו תלונות לפעמים על הנהגת הרב ודרכו בקדש שכל מעינו רק במרומי שחק, בעולמות העליונים, ואת שלום העיר בעולם השפל, את שלום אחיו המדוכאים בעולם התחתון איננו נותן לב לדעת ולהבין ובכלל איננו מביע כל רגש סמפטיה והשתתפות בחברת מין האדם וערפל חתולתו, ויש שגם הטילו ספק בקדושתו ותורתו שרובה נאמרה על דרך הנסתר והקבלה, אך כל אלה הם דברי קנתור מן הצד, תלונות עוברות הן שאינן עושות רושם מיוחד ואינן עלולות להפריע את הסדר והשלום השורר בין כל מפלגות העדה. ביחוד לשטת האהבה והשלום בין הרב וראשי העדה, מנהיגי העיר וקברניטיה שחיבה יתרה נודעת לו ע"פ רגש אינסטיקטיבי שהאדם חש ומרגיש למינו וכן זוגו. ולכן אין כל פלא שהיו נגדרים ונמשכים אחריו בעבותות אהבה, אחווים ודבוקים בו בהתלהבות וסלודים, ממש נגחלת בשלהבת, כי לא לחנם הלך זרויר אצל עורב...

אולם לדאבון לבם הייתה מנוחתם נגולה ושלותם בלתי שלמה, כי לבם היה מהסס ומפקפק, אם יארכו ימי שלותם ואם לארך ימים יתענגו על רב שלום, כי מי יודע— אמרו הזקנים שבהם במנוד ראש— אם לא יעשה כמעשה הרבנים שקדמוהו, המה נסעו למנוחות ואותנו עזבו לאנחות כי בודאי אדם גדול שכמותו, פה קדוש וגוף טהור שמעטים כמהו בישראל— יקפצו עליו זביני ולא יתנו לנו להתמר בכבוד קדושתו ימים רבים ולחסות בצל כנפיו סלה". ועל זה היה לבם נוקפם פן ילקח בקרוב אחר כבוד לעיר אחרת ואו תעלה "שאלת הרבנות" עוד פעם מתהום הנשיה ותשוב לעשות בהם שמות קדם, לכן לקדם פני הרעה נשאלה שאלה בבית המדרש בהתאסף ראשי העיר עם כל המינה ושאוניה ואשר פיהם יקבנה בשם "שאלת הרב" לאמר: מה לעשות בהרב ובמה יאם יהו לקנין עולם שלא ימשם ולא יעזבם כל ימי חייו. ויהי העם נדון ברצינות וכבד ראש זה בכה וזה בכה וכלם כאחד לאחד בתחבולות נמרצות, לאמצו ולחזקו במוסרות חזקים שלא יצא מזה עוקמית; והנה קם אחד הצעירים ויפן אר הנאספים בנאום קצר ויאמר: הרשוני נא אדוני לדבר דברים אחדים באזניכם ואל יחר אפכם בעבדכם הנועו לעמד במקום גדולים וזקנים ממנו לימים, לא לחות דעה באתי כי אם אספרה לפניכם אנדה עתיקה ממעשה שהיה בימי קדם ואחר תעשו כטוב בעיניכם.

(עור יבא)

זאב קאפלאן.

המחיר

בארצנו: לשנה 4 ר"כ. בחו"ל 5 ר"כ.

" 2,50 " " לחצי שנה 2

" 1,25 " " לרבע 1

כתבת העורך והמו"ל:

РЕДАКЦІЯ ГАБЕРЕМЪ.

Ш. Антокольскому. Вильна.

Sch., Antokolski Wilna.